Opłata pocztowa
uiszczona ryczałtem.

Цана асобнага нумару 20 грош.

НОВАГОДНІК

АДНАДНЁЎКА

Вільня, Серада, 31-га сьнежня 1924 г.

З Новым Годам!

„З Новым Годам!“ — „з лепшай доляй!“
— Чуем гэта мы што-год:
„Каб з нядоляй і з няволяй
„Больш ня знаўся наш народ!“

Год за годам так праходзе,
Чуем словы гэты ўсьцяж;
А нядоля між нас бродзе
І, як колісь, муча нас,

Не дае дыхнуць свабодна
Хоць хвілінку, хоць-бы раз...
І так церпім мы што-годна,
І так мучымся ўвесь час!

Дык урэшце, Новы Годзе,
Хоць раз новым к нам прыдзі
І у нашым у народзе
Шчасьце, волю завядзі!

Ст. Ст.

Юбілейны год.

Дваццаць пяць гадоў назад, калі йшчэ многаміліённая беларуская народная маса спала непрабудным сном, ды толькі ад часу да часу, быццам маланка на чорным небе, праразала цемру яркае, магутнае слова нашых песьняроў-адраджэнцаў, — у Менску склаўся невялічкі беларускі гуртон нацыянальна-сьвядомае моладзі.

Пэўне-ж, у працягу XIX сталецьця — асабліва ў канцы яго—было ня мала падобных спроб палажыць пачатак *арганізаванае* беларускае працы ў кірунку адраджэньня нашага народу. Але ўсе гэткія арганізацыі былі вельмі недаўгавечныя і хутка распыляліся. І толькі ад часу да часу выпушчаная ў сьвет кніжка беларуская, ці то згуляная на сцэне аматорскага тэатру беларуская п'еска гаварылі аб тым, што-ткі людзі пробавалі брацца за працу на роднай ніве.

Відаць, час яшчэ быў не насьпеў: першыя зярняты пападалі на дзірван і ня ўзыходзілі. Але кожная кніжачка, кожная беларуская вечарына і ці тэатральнае прадстаўленьне, кожны тады завяўшы гурток — усё гэта не праходзіла бяссьледна. Усё гэта здабрыла ральлю, узарала яе і прыгатавала да прыняцьця і ўзрашчэньня тых зярнят-лёзунгаў, якія беларускаму народу прынёс XX век.

Гэнаму менскаму вучнёўскаму гуртку выпала больш шчасьлівая доля, чым ягоным папярэднікамі ён іменна ўзгадаваў тых сяйбітаў, зерне якіх знайшло для сябе ўжо добры грунт, узыйшло, закрасавала і дало багатае жніво. З гэнага гуртка выйшлі найстарэйшыя з нашых дзеячоў Адраджэньня. Ен арганічна зьвязуецца з цэлым радам пазьнейшых беларускіх грамадзкіх арганізацыяў — культурных і палітычных, ды з поўным правам можа быць названы пачынальнікам сучаснага вялізарнага нацыянальнага руху сярод беларусаў.

Гэтак для сучаснага беларускага руху 1925 год зьяўляецца юбілейным. Але сёлета прыпадае і другі юбілей: гэта—чатырохсотыя ўгодкі закладзінаў у Вільні Францішкам Скарынай першае беларускае друкарні — першае ў нашай Бацькаўшчыне друкарні наагул.

Хто ўдумаецца ў значэньне нарадзін беларускае друкарні ў XVI сталецьці — у час нашага старога Адраджэньня — Рэнэсансу, перажыванага тады нашым народам разам з усей Заходняй Эўропай, для таго ясным стане і значэньне прыпадаючага сёлета скарынінскага юбілею. Але хто сачыў за разьвіцьцём сучаснага Адраджэньня, хто бачыў, як навакол гэнага менскага гуртка выкрысталізоўвалася вялікая і стройная арганізацыя нацыянальна-сьвядомага беларускага грамадзянства, для таго 1925 год меціме падвойнае і сымвалічнае значэньне; гэта—мамэнт сутыку старога і новага Адраджэньня, мамэнт, які павінен яшчэ больш узмацаваць будаваны намі Родны Дом, падклаўшы пад яго моцны, векавечны фундамант.

Палітычная эвалюцыя Эўропы у 1924 г.

1924 год пачаўся пад знакам выбараў у англійскі парлямант, якія не далі абсалютнай большасьці ніводнай з 2-х старых буржуазных партыяў, дагэтуль пачарзе кіраваўшых палітычным жыцьцём Англіі. Бясспрэчна, найбольш значным сацыяльна-палітычным фактам мінулага году, маючым у пэўнай меры значэньне сымвала-прадвесьніка новай эры і ня толькі для Англіі, але і для ўсей Заходняй Эўропы, а мо' і ўсяго сьвету, было паяўленьне **работніцкага ўраду** на палітычнай сцэне найстарэйшага парлямату наймагутнейшай з усіх дзяржаў сьвету.

Як быццам на доказ ня толькі стыхійнай і лічбавай моцы, але і пэўнай дасьпеласьці працоўных масаў Эўропы да **палітычнай ролі** ў сусьвеце,—зьявілася ўтварэньне ў Англіі — у найбольш буржуазным з краёў Эўропы — **эвалюцыйна-парляманцкім** шляхам—ураду работніцкай клясы.

Гэты факт—запраўды сусьветнага значэньня. І што гэта — запраўды так, сьведчыў той ўплыў, які гэты ўрад партыі працы ў Англіі зрабіў на палітычнае жыцьцё ў цэлым радзе другіх дзяржаў, а перад усім—на ўнутрана-палітычнае жыцьцё Францыі.

Пад бясспрэчным уплывам гэтага новага факту адбыліся выбары ў францускі парлямант, якія скінулі ўрад рэакцыйнага, прасякнутага ўспамінамі Вялікай вайны, ваяўніча-антынямецкага ўраду „нацыянальнага блёку“ з п. Пуанкарэ, былым прэзыдэнтам Францыі з часу вайны, на чале...

На чале францускага ўраду стануў п. Эрыо, які ня можа лічыцца зусім аналягічным Мак-Дональду сацыяльна, але які па сваей палічычнай ідэолёгіі вельмі падобны да правадыра англійскай Партыі Працы.

Трэба сцьвярдціць, што ўплывы гэтага радыкальнага перавароту, хоць і вельмі слабыя, сказаліся і ў Польшчы. І Польскі ўрад пачаў неяк „перабудоўвацца“—налева, і першым чынам — пераменіў, кажучы в. характэрнымі славамі п. мін. Тугутта, свой „шыльд“ у Эўропе: **дзеля размоваў** з абодвума левымі прэм'ерамі кіруючых дзяржаў Эўропы Польшча замяніла свайго міністра заграпічных спраў. Замест разумеючых у заграпічнай палітыцы толькі „палітычныя“ przyjęcia і śniadania п. п. Скірмунтаў і Замойскіх, ці ўмеючых толькі, паводле рэцэпту эндэцкага павадыра, „крычаць галосьней за лотраў“ і „біць у зубы“ п. п. Сэйдаў і Дмовскіх, быў вышуканы ізноў „лявіцовы ідэаліст“, мастак да нічога не абавязываючага „дэмакратычнага красамоўства, п. Скшыньскі.

Але ад мамэнту стварэньня работніцкага ўраду ў Англіі можна было зразумець, якую моц, якія мэты і межы меў і будзе мець гэты ўрад. А далей — можна было прадбачыць і сілу і глыбіню ўсіх тых уплываў і „здвігаў“, якія гэты ўрад сваей дзеяльнасьцяй здалее зрабіць у Эўропе, усё больш умацоўваючай пасьля вайны свой парухаиы буржуазны, капіталістычны лад.

Урад Мак-Дональда быў сьвядома дапушчаны да ўлады абедзьвюма галоўнымі палітычнымі партыямі Англіі, якія **разам** мелі вялікую большасьць і маглі ў кожын мамэнт гэты ўрад скінуць, калі-б ён пачаў пагражаць та[illegible] на варце якога стаяць гэтыя партыі. [illegible] межы ўраду Мак-Дональда, якія пазбавілі яго магчымасьці **радыкальнымі ўнутрана-сацыяльнымі рэформамі** аслабіць палітычную моц сваіх праціўнікаў і ўмацаваць сваё палажэньне ў краі.

Гэта ясна паказвала на тое, што гэтаму „ідэалістычнаму“ леваму ўраду назначалася запраўднымі кіраўнікамі і валадарамі Англіі, а ў значнай меры і Эўропе, — зусім іншая роль, а іменна: роль пэўнага аздараўленьня міжнародавай атмасфэры і адбудаваньня міжнародавай эканамічнай раўнавагі Эўропы, якія зусім папсавалі варварскія мэтады гаспадараньня ў Эўропе п. Пуанкарэ.

У цэнтры гэтай найважнейшай справы — ліквідацыі ці зьмяншэньня па-дыктатарску пануючай ролі Францыі ў Эўропе і была справа пэўнага, але в. асьцярожнага, вызваленьня з-пад яе нагі яе найвялікшага канкурэнта і ворага на кантынэньце — Нямеччыны. І вось абодва прэм'еры згодна, але пад лагодным, хоць моцным, націскам Англіі, заручыўшаеся падтрыманьнем Амэрыкі, — апрацоўваюць знамяніты „плян Доўса“, які, даючы магутнаму нямецкаму прамысловаму арганізму патрэбны яму капітал (пазыку ў 800 міл. марак), кідаець нямецкага работніка ў „фабрычны кацёл“, каб вываръць з яго крыві і поту, як для амэрыканскіх банкіраў, таксама і для вэрсальскіх пераможцаў магчыма смашнейшую і пажыўнейшую „залатую зупу“...

„Лёндонскія ўмовы“, якія прымае, „пад рэвальвэрнай рулькай“—абодвух „ідэалістаў“—Мак-Дональда і Эрыо—нямецкі ўрад,—зацьвярджаюць гэты „плян Доўса“. Вось тое зусім рэальнае, што зрабіў урад Мак-Дональда, бо на гэта яго і дапусьцілі да ўлады англійскія валадары сусьвету.

Усё тое, што рабілася ў Эўропе далей, пакуль трываў урад Партыі Працы, было **нерэальным**, бо, каб правясьці ў жыцьцё тое, аб чым ён „дэклямаваў“ ці пісаў „пратаколы“, у яго не хапала запраўднай моцы і апоры ў сваім краю.

Да гэтых вельмі мала рэальных падзеяў мінулага году трэба аднясьці перад усім працу Мак-Дональда і Эрыо ў Лізе Народаў, якая захапіла значную частку году — сьпярша на сэсіі Рады Лігі, а пасьля на Агульным Сабраньні апошняй.

І вельмі характэрнай зьяўляецца гарачая і шумна-красамоўная роль якраз у гэтай нерэальнай працы эўропэйскага міжнародавага мірнага „ідэалізму“ польскага прадстаўніка п. Скшыньскага, які адзначыўся „на форуме“ Лігі, як спрытны прамоўца, дасканальна валадаючы „дыплёматычным“ мастацтвам прадстаўляць, як **ужо** зробленыя рэчы, **ужо** споўненыя абавязкі — усё тое, што яго ўрад яшчэ толькі „абяцае“ зрабіць дый то... ня ў бліжэйшым годзе...

Праца Лігі Народаў, для якой абодва кіраўнікі пануючых у Эўропе дзяржаў папросту ўласнаручна, паразумеўшыся толькі паміж сабой, улажылі знамяніты „пратакол“,—найляпей паказала, што эўрапэйскаму „ідэалізму“ ўжо прышоў канец: паграпшы ў дэталі юрыдычнай фармуліроўкі нікога не абязываючых артыкулаў „пратаколу“, Ліга Народаў ня толькі ўжо замацавала свой характар, зарысаваны ў яе статуце, як „Лігі Дзяржаваў“, але ўжо зусім сьвядома адкінула ўсякія псаваўшыя „сон і апэтыт“ „дзяржаўных народаў“ трывогі і ахову народаў недзяржаўных,— так-званых нацыянальных меншасьцяў...

У працягу мінулага году ў Эўропе, ад часу закабаленьня нямецкага пралетарыяту „плянам Доўса“, выяўляўся ўзрост сілы і ўплываў капіталістычна-гаспадарчых групаў—узрост фактычнага **ўплыву эўрапэйскай буржуазіі**.

Вельмі характэрна, што работніцкі ўрад у Англіі і створаны пад яго ўплывам радыкальны ўрад у Францыі выпаўнілі, як гэта ні дзіўна, сваю роль якраз у гэтым умацаваньні эўрапэйскай буржуазіі. Урад Мак-Дональда, які „эвалюцыйна“ дайшоў да ўлады, прачуваў аднак-жа, што моцнай апорай для яго, пры пэўнай слабасьці гэтай апоры ўнутры, можа быць рэвалюцыйны работніцкі ўрад ССРР. Дзеля гэтага Мак-Дональд літэральна ў першы мамэнт свайго ўрадаваньня прызнаў радавы ўрад і пачаў з ім перагаворы аб некаторым супрацоўніцтве.

Але якраз на гэтым прыкладзе найляпей відаць усю **ілюзорнасьць уласнай сілы і волі і ўласных мэтаў** работніцкага ўраду ў Англіі. Бо і гэтак прызнаньне, і гэтыя перагаворы былі якраз яе быццам заказаны Мак-Дональду англійскай буржуазіяй—„дзяржацелямі расейскіх папераў“—крэ-

дытарамі царскай Расеі, якія хацелі і ў гэтым выпадку, як і ў Нямеччыне—праз „плян Доўса“,—вярнуць ці спагнаць—дарогай „паразуменьня сацыялістаў“—з расейскіх народаў свае грошы, пазычаныя царскаму ўраду і ўложаныя ў расейскія канцэсіі...

Акурат тое самае француская буржуазія робіць цяпер—таксама з дапамогай „радыкальнага апарату“ і з тымі-ж мэтамі яна прызнала — праз вусны ўраду Эрыо—радавы ўрад...

І вось, калі гэтыя спробы падкупіць дарогай „сацыялістычнага паразуменьня“ ўрад ССРР не ўдаліся, дык цяпер усе гэтыя „дэкарацыі“ на нашых вачох зьнімаюцца, і тая-ж эўрапэйская буржуазія ўжо адкрывае свой твар бяз усякіх „сацыялістычных“ ці „радыкальных“ масак, і ізноў бярэ ў свае рукі ўсю ўладу над жыцьцём і сьмерцяй народаў...

А найярчэйшай праявай гэтай „рэстаўрацыі“ зьяўляецца той баявы лёзунг, лёзунг — „сьвятой вайны“ з расейскім бальшавізмам і з сваімі ўласнымі „нацыянальнымі“ камунізмамі, як з найстрашнейшымі ворагамі свайго панаваньня над працоўнымі масамі, — барацьбы „агульным і супольным фронтам“,—лёзунг, з якім мы пераходзім у Новы 1925 год.

М.

Зьезд настаунікау-беларусау Т-ва „Прасьвета“.

Валэйшаўскае Т-ва „Прасьвета“., у сьпешным парадку зацьверджанае польскім урадам, склікала на 18—19 сьнежня ў Вільні зьезд беларускіх настаўнікаў. Аднак, склад гэтага зьезду быў загадзя ўложаны так, каб валэйшаўская партыя мела большасьць. Дзеля гэтага сябрамі зьезду з правам голасу аказаліся чуць, што ня ўсе сябры знамянітае „грамадзянскае“ шулерні: Валэйша, Більдзюкевіч, Павлюкевіч, Шышков і т. п., каб надаць адпаведны палітычны кірунак, а іменна: зрабіць від, быццам беларускае вучыцельства — проці сваіх паслоў у Сойме і Сэнаце. Вось чаму на зьезд аказаліся **прывезенымі** агентамі Валэйшы ўсяго толькі каля 50 вучыцялёў, у „вернасьці“ каторых агентура Валэйшы не сумлявалася. І гэтыя людзі адважыліся запраўды прамаўляць ад імя многіх сотняў беларускіх настаўнікаў, пазбаўленых — пасьля ліквідацыі ўрадам беларускіх школ, працы і хлеба.

Ужо на першым засяданьні зьезду выявілася ўся хітра задуманая справа, што і давяло зьезд да развалу: група вучыцялёў, якія не знаходзіліся ў грашовай залежнасьці ад арганізатараў зьезду, пакінула дэманстрацыйна салю паседжаньняў і адмовілася ад далейшага супрацоўніцтва з валэйшаўскімі выбранцамі.

Справаздачу з гэтага першага паседжаньня зьезду і яго развалу падаем ніжэй.

А 5 гадз. старшыня тав. „Прасьвета“, „знамяніты“ Косьцевіч, адчыніў зьезд кароткаю прамовай, у каторай абрысаваў (—нават ён!) надта сумнае палажэньне беларускае школы, адначасна падкрэсьліваючы, што наступіў мамэнт, калі, як яму здаецца, таварыству „Прасьвета“ ўдасцца дабіцца ад польскагаУраду паляпшэньня гэтае справы

Пасьля было запрапанована сходу выбраць старшыню і прэзідыум. Аднагалосна ўсім сходам старшынёю быў выбраны Дыр. Віл. Бел. Гімназіі Р. Астроўскі, не зважаючы на яго катагарычную адмову. Заняўшы мейсца старшыні, Р. Астроўскі яшчэ раз зьвярнуўся да зьезду з просьбаю звольніць яго ад гэтага абавязку і з свайго боку запрапанаваў выбраць старшынею каго-небудзь другога. Тады быў выбраны наступны прэзідыум: старшыня Паўлюкевіч, віцэ-старш. Астроўскі і Косьцевіч, сябры прэз. Якімовіч і Кернажыцкі і сэкратары: Заморын і Чыжэвіч. Пасьля выбараў прэзідыума і прывітаньня зьезду старшынёй яго Павлюкевічам, дадзена было слова для прывітаньня прадстаўніку Віл. Бел. Гімназіі, ад імя якое Р. Астроўскі сказаў:

„Паважаныя калегі і грамадзяне! Вітаю Вас ад імя старэйшае ў Польшчы беларускае школы—Віленскае Беларускае Гімназіі. Вітаю Вас ад імя тых беларускіх вучыцялёў, якія ведаючы несьцярпіма цяжкое палажэньне сваіх калегаў на вёсцы яшчэ ў жніўні месяцы зьвярнуліся да Таварыства беларускае школы ў Вільні з просьбай з'арганізаваць на падставе новых языковых уставаў беларускія вучыцельскія курсы, каб гэтым самым памагчы сваім вясковым братом, але нажаль зьдзейсьніць гэтага ня ўдалося і відаць ня ўдасцца. Урадовая школьная ўлада дасюль дазволу на гэтыя курсы не дала да, як чувацць, і ня дасьць. Можа новае таварыства Прасьвета будзе шчасьлівейшае, бо бачу, што яму ня толькі далі магчымасьць склікаць сёньняшні зьезд, але сама ўрадовая школьная ўлада дапамагае ў гэтым, што праўда гэта тая самая ўлада, якая яшчэ так нядаўна адзначылася тым, што зьліквідавала абсолютна ўсе беларускія школы ў Віленшчыне, зачыняючы больш як 200 беларускіх школ у працягу 2-х месяцаў.

„Думаю аднак, што Беларускі настаўнік прыехаў сюды не для таго, каб дапамагчы нашым старанным апякуном зьліквідаваць тую працу, якую ўжо ад трох месяцаў вядзе так энэргічна і бясстрашна наш беларускі вучыцель, адчыняючы прыватныя як яўныя, так і тайныя школы.

„Маю надзею, што беларускі настаўнік ня здрадзіць свайго народу і, з'арганізаваўшыся у магутную адналітую вучыцельскую сям'ю, бясстрашна падасьць тут голас беларускага народу, як запраўднага і зпрадвечнага гаспадара гэтай зямлі, жадаючы ад тых, ад каго гэта залежыць, сумленна выканаць прынамся закон аб беларускай школе.

„Прыймаючы пад увагу, што выразнае права на родную школу задэкляраванае беларускаму народу Польскім соймам, зьявілася, як рэзультат стойкае барацьбы за беларускую школу нашага Беларуска Пасольскага Клюбу з аднаго боку і тых нялічных адзінак польскае дэмакратыі, якія адважыліся прыпадняць гэта хаўтурна чорнае пакрывала, заслаўшае ўвесь абшар Заходняе Беларусі, з другога,—я прапаную ад імя сёньняшняга зьезду паслаць дзьве тэлеграмы, адну віцэ-старшыні Рады міністраў п. Тугутту, а другую Беларускаму Пасольскаму Клюбу—наступнага зьместу:

Варшава, Рада Міністраў. Віцэ-старшыня Тугутт.

Зьезд настаўнікаў-беларусаў, скліканы таварыствам „Прасьвета“ ў Вільні 18 гэтага сьнежня, прыймаючы пад увагу нецярпіма-цяжкое палажэньне беларускае школы і гвалтоўнае навязаньне беларускаму народу школы ў польскай мове, што пярэчыць так званым языковым уставам аб школах, зварачваецца да пана міністра, як тварца гэтых законаў, з заклікам правясьці іх безадкладна ў жыцьцё ў поўнай меры.

Варшава, Сойм. Старшыні Беларускага Пасольскага Клюбу.

Зьезд настаўнікаў-беларусаў, скліканы таварыствам „Прасьвета“ ў Вільні 18 гэтага сьнежня, шле падзяку Беларускаму Пасольскаму Клюбу за яго стойкую барацьбу за беларускую школу, даўшую ў выніку Беларускаму народу языковыя законы і права на школу ў роднай матчынай мове, адначасна заклікаючы Беларускіх паслоў дабіцца ад Польскага Ураду правядзеньня гэтых законаў у жыцьцё.

Пасьля прамовы Р. Астроўскага распачалася дыскусія ў справе пасылкі запрапанаваных тэлеграмаў, у якой прынялі ўчасьце: Косьцевіч, Більдзюкевіч, Паўлюкевіч, Савіцкі і Астроўскі. Першыя трох катэгарычна пратэставалі проці пасылкі дэпэшы Бел. Пасольск. Клюбу, а матывуючы гэта, паміж іншым, тым, што, калі-б сход прыняў прапазіцыю гр. Астроўскага, то гэтым самым наклікаў-бы гнеў улады і не дабіўся-бы ніякага паляпшэньня, а, наадварот, пагоршыўбы сучаснае палажэньне.

Грам. Савіцкі, адказуючы папярэднім прамоўцам, сказаў:

„Паважаныя грамадзяне і грамадзянкі, мне хацелася-б стушаваць той дысананс, які ўнясьлі папярэднія прамоўцы ў чакаючую нас працу. Мне здаецца, мы сюды зьявіліся не для палітычных спрэчак, не для крытыкі дзеяльнасьці бел. клюбу, ці якіх-небудзь іншых палітычных партыяў, а дзеля таго, каб тварыць беларускую школу. Справа гэта надта патрэбная, але і надта цяжкая. Цяжкая яна таму, што мы маем шмат адусюль перашкодаў. І вось, каб перамагчы гэтыя перашкоды, мы павінны стварыць адзіны магутны фронт, які-б сваім напорам прарваў вал гэтых перашкодаў. Фронт гэты, выключна, магчымы толькі з Бел. Пас. Клюбам, адзіным праўным прадстаўніком і шчырым абаронцам нашага працоўнага народу і, між іншым, нашае нацыянальнае школы. Ен і толькі ён сьмела і моцна заявіў на ўсю Польшчу і Эўропу аб тым, што ёсьць Беларускі Народ, што ён шукае сваіх правоў і што за гэтыя правы Беларускі Пасольскі Клюб змагаўся, змагаецца і будзе змагацца. Як вынік гэтага змаганьня, грамадзяне, мы маем гэтыя, хаця і нездаваляючыя нас, языковыя законы, але ўсё-ж-ткі яны зьяўляюцца крокам уперад на шляху разьвязаньня пытаньня аб нашай школе. Але і гэтыя куцыя законы, як мы бачым, не праводзяцца ў жыцьцё; і вось я падкрэсьліваю, што мы павінны паслаць тэлеграму Беларускаму Пасольскаму Клюбу, бо пасылкай падзякі Клюбу мы дадзём маральнае падтрыманьне яму ў ягоным змаганьні за правядзеньне ў жыцьцё гэтых законаў і лішні раз перад усімі рашуча пакажам, што ў сваіх імкненьнях мы, беларусы, адзінае цела і душа“.

Грам. Астроўскі, матывуючы неабходнасьць пасылкі тэлеграмы Бел. Пас. Клюбу, сказаў:

„Мяне дзівіць тое, што нават тыя, хто так баіцца паслаць падзяку Бел. Пас. Клюбу, самі падкрэсьліваюць яго выдатную ролю ў паяўленьні на сьвет языковых уставаў. Дзівіць мяне моцна, чаму пасылка дэпэшы п. Тугутту не ўважаецца маімі праціўнікамі за „палітыканства“, пасылка-ж дэпэшы Бел. Пас. Клюбу так страшыць іх, як нейкі „дывэрсыйны акт“. Я асабіста не належу, а ні да тэй палітычнай групы, на чале, якой стаіць Бел. Пас. Клюб, ані да тэй, на чале якой стаіць т.-з. „Грамадзянскае Сабраньне“. Я культурны працаўнік і прыйшоў сюды зусім шчыра будаваць беларускую школу, але, даруйце, я не магу згадзіцца з тым, каб, пасылаючы тэлеграму мін. Тугутту, адначасна не паслаць тэлеграмы тым, хто фактычна сваею стойкаю барацьбой выклікаў стварэньне т. з. „Языковых Уставаў“. Для мяне зусім незразумела, чаму кожнае шчырае нацыянальнае беларускае імкненьне разглядаецца, як нейкая дзяржаўная акцыя. Я не разумею, чаму імкненьне беларускага народу злучыць разарваныя Беларускія Землі разглядаецца, як акт адарваньня Зах. Беларусі ад Польшчы, а не наадварот — не як далучэньне Усходняе да Заходняй. Хто-ж вінаваты ў тым, што дагэтуль у Заход. Беларусі ня створаны такія варункі эканамічнага і палітычнага жыцьця, каб нашы браты з Усходу імкнуліся да злучэньня з намі?! У імкненьні разарванага цела Беларусі я зусім ня бачу нейкага „дывэрсыйнага акту“, і мне, як грамадзяніну Польскае Рэспублікі, ніхто гэтага закіду зрабіць ня можа.

„Але трэба мець на ўвазе, што я, будучы зусім лёяльным грамадзянінам польскае рэспублікі, адначасна зьяўляюся **беларусам** і, як такі, безумоўна не магу здрадзіць свайго народу. Я не магу ісьці разам з тымі, хто глядзіць на языковыя ўставы, як на сродак успакаеньня заграніцы. Я добра памятую тыя словы другога тварца языковых уставаў: п. Станіслава Грабскага, які на лекцыі сваей тут, у Вільні, калі не памыляюся, 3 ці 4 жніўня публічна заявіў, што языковыя ўставы — гэта быў неабходны акт, дзеля папраўленьня апініі Польшчы заграніцай. Я не забыўся тых слоў „успакаеньня“, сказаных гэтым тварцом языковых уставаў, калі ён гаварыў, што палякам баяцца іх няма чаго, што шляхам міністэрскіх распараджэньняў іх можна будзе правадзіць у жыцьцё так, што гэта зусім не перашкодзіць асыміляцыі і дэнацыяналізацыі беларускага народу.

„Дык вось, прыймаючы пад увагу ўсё гэта, а таксама і тое, што я, як стары вучыцель, добра ведаю. душу дзіціяці, ведаю, што яна, фактычна, зьяўляецца воскам, пры лепцы якога застаюцца найменшыя адпячаткі пальцаў, — я, кажу, не магу згадзіцца на нейкія сурагаты беларускае школы, як гэта хоча зрабіць польская ўлада і, як відаць, тыя „тоже Бѣлоруссы“, якім улада так памагае. Я не магу згадзіцца на тое, каб беларуск. школы былі беларускімі толькі па вывесцы, а фактычна — гэта будзе тая самая польская школа, на чале якой будзе стаяць нейкі галілейскі паляк, ды будзе калечыць душу беларускага дзіцяці. Калі мае быць такі сурагат, то ляпей няхай яго ня будзе. Я не магу згадзіцца з тым, каб для беларуск. вучыцеля, які хоча атрымаць т. з. кваліфікацыі, не знайшлося мейсца на яго роднай зямлі, і каб яго высылалі з роднага краю ў нейкія „Bydgoszcy“ ды „Krakawy“.

„Прымаючы пад увагу, што Бел. Пас. Клюб, як я ўжо гаварыў у сваім прывітаньні, сваей стойкаю барацьбой можа даў нам магчымасьць на сягоньняшнім зьезьдзе гаварыць пабеларуску, — я не магу за гэта атплачываць яму чорнаю няўдзячнасьцю і дзеля гэтага падтрымліваю сваю прапазіцыю аб пасылцы дэпэшы“.

Аб школьным прымусе.

За апошнія часы ў беларускай прэсе зьявіўся цэлы рад скаргаў на тое, што школьныя інспэктары, адмаўляючыся адчыняць беларускія школы, хаця народ аб гэтым просіць, штрафуюць бацькоў, якія ня хочуць пасылаць дзяцей у польскія школы. Ёсьць выпадкі, што штрафуюць сялян і тады, калі яны тлумачацца, што вучаць дзяцей у прыватнай беларускай школе.

Вось-жа, каб беларускія сяляне маглі самі разабрацца ў тым, калі гэткія штрафы ці кары арыштам—законныя і калі—не, падаем тутака галоўныя артыкулы дэкрэту аб школьным прымусе („Dzien. Praw.“ № 14, p. 147. Dekret o obowiązku szkolnym), з 7. II. 1919:

VII. Аб выпаўненьні школьнага абавязку.

Арт. 28. Здаволіць загад аб школьным абавязку можна: а) у публічных народных школах; в) **у іншых школах усялякага тыпу**, пасколку межы даванае ў іх веды ня ніжэй, чым у публічных народных школах; с) **дома**.

Арт. 29. У выпадках атрымліваньня навукі ў прыватных школах, ня маючых правоў публічнасьці, або дома—школьны інспэктар можа **загадаць экзамен**, каб пераканацца, ці дзеці дастаюць адукацыю, устаноўленую дзеля публічнае народнае школы ў данай мясцовасьці.

Калі вынік загаданага экзамену няўдачны, інспэктар можа з ураду запісаць дзіця ў публічную народную школу у данай мяйсцовасьці.

X. Аб карах за невыпаўненьне школьнага абавязку.

Арт. 41. Хто ўкрывае дзіця ад запісу ў школу ці хітрыкамі стараецца звольніць яго ад навукі ў школе, падлягае кары арыштам ад 5 дзён, або штрафам да 100 польскіх марак (150 карон) з заменай—у выпадку нэмагчымасьці спагнаць іх — на кару арыштам да 5 дзён.

Арт. 42. Хто без абаснаванае прычыны не пасылае дзіця ў школу, падлягае кождаразова кары арыштам да 2 дзён, або штрафам да 40 польскіх марак (60 карон) з заменай—у выпадку немагчымасьці спагнаць іх—на кару арыштам да 2 дзён.

Арт. 43. Кары, прадбачаныя ў арт. 41 і 42, вызначае Школьны Нагляд, **выслухаўшы зацікаўленых асобаў**, калі тыя зьявяцца. Неабаснованая няяўка старон не перашкаждае выдачы карнае пастановы.

Арт. 46. Засуджаны карнай пастановай, аб якой гаворыцца ў арт. 41, 42 і 43, **можа падаць жалабу ў Акружную Школьнуы Раду** (Rada Szkolna Okręgowa) **ў працягу двух тыдняў**, лічучы ад дня абвяшчэньня пастановы, або ад паведамленьня аб завочнай пастанове.

Арт. 47. Падача скаргі на пастанову, на моцы якое вызначаны **штраф, ня спыняе выпаўненьня гэтае пастановы.** Затое выпаўненьне пастановы, засуджаючае **на арышт. прыпыняецца** да часу разьвязаньня пададзенае жалабы. У выпадку ўхіленьня пастановы, засуджаючае на штраф, заплочаная сума штрафу падлягае звароту.

Каб яшчэ мацней запужаць забітага беларускага вучыцеля, які прыехаў на зьезд, шукаючы сваей роднай школы, мала, як відаць, было пагрозаў Павлюкевіча арыштамі і надта сумнымі вынікамі. Калі дайшло да галасаваньня, віцэ-старшыня зьезду, вядомы Косьцевіч, на жаданьне сходу галасаваць тайна, запрапанаваў паіменнае галасаваньне, вынікам якога было тое, што **праціў пасланьня** дэпэшы была, фактычна, **меншая частка**, бо ўсяго 41 голас (у тым ліку ўсе невучыцялі з Грам. Саб.), за пасланьне — 15, а 30 устрымалася ад падачы свайго голасу, — ёсьць ведама, дзеля таго, каб не папасьці ў сьпіскі дэфэнзывы і ня быць пазбаўленымі грошы ад пана Павлюкевіча на дарогу да хаты...

Пасьля такіх вынікаў галасаваньня віцэ-старшыня сходу Р. Астроўскі, узяўшы слова, заявіў, што пасьля гэтага ён, ня хочучы браць на сябе адказнасьці і ня маючы адвагі гаварыць ад імя беларускага народу праз галовы праўных яго прадстаўнікоў — дэпутатаў Бел. Пас. Клюбу, — ён змушаны пакінуць сход.

За гр. Астроўскім узяў голас сэкратар прэзыдыуму, гр. Заморын, які сказаў, што, будучы салідарным у паглядах з тымі, хто меў адвагу адкрыта і рашуча падаць свой голас за пасылку падзякі Бел. Пас. Клюбу, лічыць для сябе ганебным заставацца далей на гэтым пашанным мейсцы, — і, разам з групай 15 чал., якія не знаходзіліся ў грашовай залежнасьці ад арганізатараў зьезду, пакінуў салю.

Выхадам з Зьезду палітычна сьвядомых і матар'яльна незалежных ад арганізатараў яго 15 вучыцялёў скарысталася кампанія Валэйшы, каб правясьці—пры палахлівым маўчаньні прывезеных з вёскі і стэрарызаваных настаўнікаў — тэлеграму на імя маршалка Сойму, зьмяшчаючую ў сабе выступленьне проці беларускіх паслоў. І гэта была адна—адзіная „ўдача" валэйшаўскае „Прасьветы".

Другі дзень пачаўся таксама „ўдачай" для лякайскае палітыкі Валэйшаў, Косьцевічаў і Паўлюкевічаў, якія з'арганізавалі „owacyjne" спатканьне „дабрадзею" беларускага народу — віленскаму куратару п. Гонсёровскаму, які „заслужыўся" беларусам тым, што пазачыняў у сваім вокрузе ўсе беларускія народныя школы (апрача аднае: у Вільні!), пазбавіў віленскую беларускую гімназію ўрадовае дапамогі і правоў, зачыніўшы гэтым яе вучн м доступ у вышэйшыя школы Польшчы. Але гэтая „owacyja" заклятаму ворагу беларускае школы, відаць, працьвярэзіла ўрэшце і вясковых настаўнікаў, якія—пасьля дазнаных на Зьезьдзе ўніжэньняў іх нацыянальнага пачуцьця,—выявілі сваі запраўдныя настроі ў рэзалюцыі ў школьнай справе, якую тут падаем у перакладзе з „Dzien. Wil.":

„З прычы таго, што польскія ўлады не адчыняюць беларускіх школ, а істнучыя школыператвараюць у польскія, супраць волі народу, што прыватныя школы ўладамі ліквідуюцца, што польскія школы ў межах Заходняе Беларусі зусім не здаваляюць патрэбаў насяленьня, што кары за непасылку беларускіх дзяцей у польскія школы спаганяюцца ў той самы час, як народу адмаўляюць адчыняньня беларускіх школ, і што, хоць беларускае настаўніцтва ня зусім выкваліфікавана, але ў беларускай мове істнуюць падручнікі, датарнаваныя да ўсіх вымаганьняў навукі,—зьезд трэбуе здаваленьня ягоных дамаганьняў і адкрыцьця вучыцельскіх курсаў, якія падгатавалі-бы ў працягу лета 1925 году кадр вучыцялёў для беларускіх школ".

У іншых рэзалюцыях зьезд высказаўся за арганізацыю пакуль-што прыватных школаў, а такжа за друкаваньне падручнікаў „гражданкай".

Такім чынам **перамога аказалася бясспрэчна на старане беларускае апазіцыі і Беларускага Пасольскага Клюбу**: зьезд, хаця—пад націскам валэйшаўскае групы—і выступіў проці беларускіх паслоў, аднак, **прыняў усю іх школьную праграму**, абвешчаную з соймавае трыбуны і праводжаную Беларускай Цэнтральнай Школьнай Радай.

Песьні на чужыне.

КРАЙ.

Сонца заходзіць... На вежах кляшторных
У шклах запаляюцца тысячы зорных
Ярка—чырвоных агнёў...
Хораша... Марыцца... Сэрца імкнецца
Ў край, што яшчэ прыгажэйшым здаецца,
Сумны, а родны ізноў.
Там... там усё быццам так, а іначай
Хваляю ў сэрца ліецца гарачай,
Там, там усё прыгажэй:
Сіняе, сіняе неба бяз конца,
Смутна—вясёлае, яснае сонца,
Далі бязьмежных палей.
Там... Там у гожыя, цёплыя ранкі
Песьняю срэбнай вітаюць жаўранкі
Першыя праблескі дня,
Песьняю будзяць ціхія лагчыны
Гдзе яшчэ пасам густым, цёмна-сінім
Сонна калышыцца ймгла.
Сонца там росы усьмешкаю сушыць,
Вецер там кветкі ласкае, варушыць,
Кветкі ў шырокіх лугох.
Хвойкаў там шумам шумяць верхавіны,
Дзіўна-жахліва трапочуць асіны
Ў цёмных, зяленых барох...
Бор там... Магутныя сосны асілкі,
Белы бярэзьнік, высокі, а хілкі,
Ягаднік, мох між сасон...
Цёмныя, поўныя страхаў гушчары,
Байкі сасоньніку—лесныя чары,
Птушкаў пад веткамі звон.
Вёсны там... Ласкі нясмелыя сонца
Будзяць жыцьцё у радзімай старонцы,
Робіцца неба сіней.
Вецер, пралётам, цалуе, ласкоча,
Нешта вясеньняе, мілы, шапоча,
З таячых вее палей.
Таюць сьнягі... Ручаінкі зьбягаюць,
З грукатам, звонам зямлю заліваюць,
Доўгімі робяцца дні.
Ў сініх лясох зацьвітаюць пралескі,
Сэрца хвалююць праменныя блескі
Новае вечна вясны...
Лета там... Хвалі па жыце гуляюць,
Колер зялёны ў срэбны зьмяняюць,
Срэбны ў сіні, сівы...
Сьцежкай зялёнаю ў жыта забрацца—
Можна ў золаце зьнікнуць, схавацца,
Жыта—вышэй галавы...
Косы зьвіняць на лугу—сенажаці,
Хочацца твар гдзе ац сонца схаваці,
Горача... Нехта пяе...
Горача... Жніўныя песьні па нівах
Ціха ў тужлівых плывуць пералівах,
З ветрам у даль іх нясе...
Восень там... Золата стромкіх бярозаў.—
Лісьць пачарнеўшы ад першых марозаў,—
Шу... пад нагамі шуміць.
Плавае золата з хвалямі ветру,
Срэбрам блішчыць у крыштальным паветры.
Ніць, павучынная ніць.
Пекна... А потым—туманныя далі,
Поле счарнеўшае: жыта пажалі,
Шэрая сетка дажджоў.
Высака крык жураўлінае стаі,
Крык, што, як плачам, душу надрывае,
Столькі ўжо чуты разоў!
Зімы там... Песьні глухія завеі,
Доўгія ночы, сьнягі без калеі,
Іскры халодныя зор,
Бор, што прыбраны ў льдзіны, каронкі,
Высіцца пышны, багаты і стромкі,
Сьнегам завеяны бор.
Ў вецьці бярозаў там, быццам сьлязінкі,
Тускла, халодна зіяюць ільдзінкі.
Сумна... А ў ясныя дні!
Пэрлаў, вагнёў, серабра пералівы,
Сьнежных раўнінаў праменныя дзівы,
Гэткай ня знойдзеш зімы!
Вёскі там... Гразь, саламяныя стрэхі,
Колькі рабінаў у садку для пацехі,
Студня з даўгім жураўлём...
Колькі кустоў недацьвёўшай паўрожы,
Крыж дзеравяны на канцы—раздарожжы,
Дах ад дажджу над крыжом.
Вечарам майскім вось тут, на расстані
Людзі пяюць, адмаўляюць літаньні,
Кленчуць у шэрым пылу...
Кленчаць: а сонца за вёскай зьнікае,
Золатам чыстым, густым залівае
Крыж і людзёў грамаду. *)
Верай магутнаю, сьветлаю сілай
Вее ад гэтай грамадкі пахілай,
Вабіць прыгожасьцяй май.
Нават адзін абразок гэткі ў полі—
Й сэрца цябе не забудзе ніколі,
Родны мой край!

ВЯСНОЮ.

Ізноў вясна... Блакіту зьяньне,
І сонца ласкі, й фарбы раньня,
І ветру ў вочы пацалункі,
І чар увесь зямлі—пястункі,
Што, прабуджаючыся паволі,
Яшчэ праз сон сьмяецца ў полі,
Сьмяецца ў мглістых пералесках,
У сініх зорачках—пралесках,
Сьмяецца ў месьце нават чорным,
Сьмяецца сьмехам ясным, зорным,—
—Усё, усё даўно знаёма,
Усё перажыта мною дома...
Але душа дрыжыць, вітае
Вясну, што вечна парывае,
Вясну, што будзіць сны, жаданьні,
Няясны сум—натхненьня раньне,
Што нават тутка, у чужыне
Прамень ясьнейшы ў сэрца кіне.

ВАСІЛЬКІ.

У жытох расьцвілі, расьцвілі васількі...
На прасторах далёкіх, нянашых палёў,
Між маўклівых, зялёных яшчэ каласоў,
На чужацкай зямлі расьцвілі.

Па пяшчаных узгорках палоскі бягуць,
Пад гарою, ўнізе, зелянеюць кляны,
Асыпаюцца яблыні—дзеці вясны,
Васількі па ўзгорках цьвітуць.

Кветкі мілыя, памяткі іншых палос,
Вузкіх метаў, паросшых румянкам, травой,
Кветкі—памяткі песьні жаўронка ціхой,
Песьні—звону з крышталяў нябёс...

Там, у гэных палёх вы ня гэтак цьвілі,
Гэткі сум не сьвяціўся ў вашых вачох,
З пахіленых, зьвяўшых напоў лепястках,
Кветкі роднай, далёкай зямі...

ВЯЧОРНЫ АБРАЗОК.

Ўжо вечар... З яснага блакіту
Зьнікаюць фарбы, блескі дня,
І чыстым золатам заліта
Ціхіх палёў далячыня.

Істружкай сьцежак ўецца ў жыці,
Зьбягае ў ніз, паўзе вышэй,
Праз ручаёў сталёвых ніці
Бяжыць кудысь далей, далей...

На ўзгорку млын—вятрак ляніва
Часамі крыльлямі ўзмахне
І стайка галубоў пужліва
З пад даху ў неба высь памкне...

Лятуць, купаюцца ў паветры,
Зьнікаюць, круцяцца ізноў,—
Лісты, што ў восень носяць ветры,
А захад іх фарбуе ў кроў

КАЛЫХАНКА.

Ноч рассыпала зораў вагні...
Ў сінем небе яны патанулі.
Вее сон над прасторам зямлі.
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі.

З срэбных зораў, з чырвоных агнёў
Упляту я праменны вяночак,
Над галоўкай завешу тваёй.
Люлі, люлі, засьні, мой сыночак.

Будуць зоркі малому сьвяціць,
Будуць сны залатыя дарыць.

Ўсюды ціша і сонны спакой...
Вербы гібкае веццe пагнулі
Над халоднаю, змрочнай ракой.
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі.

Я падслухаю шэпты вярбін,
Я падслухаю шорахі ночак
І зьлію ўсё у хор у адзін.
Люлі, люлі, засьні, мой сыночак.

Будуць вербы над хлопцам шаптаць,
Будуць ціхія сны насылаць...

Нібы плачучы, у кропельках сьлёз,
Прыгажуньні бярозы паснулі:
Гэта ў пэрлы прыбраў іх мароз.
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі.

Тыя пэрлінкі—сьлёзкі зьбяру,
Наніжу з іх пацёркаў шнурочак
І на шыйку завешу тваю.
Люлі, люлі, засьні, мой сыночак.

Будзе з імі маленькі гуляць,
Ручкай пацеркі-сьлёзы ссыпаць.

Сее ночка чароўныя сны
Над палямі зямелькі—матулі.
Сьніць усё... Сьні-ж аб сонцы і ты...
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі...

Хелмно на (Памор'і) 1924 год.

Наталя Арсеньнева.

*) У некаторых мяйсцовасьцях есьць звычай адпраўляць маевае набажэнства каля крыжа, за вёскай, асабліва там, дзе далека да касьцела.

„Сьмертнікі".

І вось надыйшла восень. Акно маёй адзіночкі выходзіла ў невялічкі сад, дзе гулялі хворыя з вастрожнай бальніцы. І гэта было некаторым палягчэньнем, бо процілежныя адзіночкі нашага корпусу выходзілі ў пануры двор „straceń", дзе адбываліся сьмяротныя кары, і сонца там ніколі не паказывалася. Гэтыя адзіночкі, цёмныя і вільготныя, наводзілі на сваіх вязьняў цяжкі забойчы настрой. Рэдка хто выходзіў з іх не туберкулёзным.

Маё-ж палягчэньне было ў тым, што я мог, нелегальна забраўшыся на вакно, бачыць унізе гуляўшых людзей, прыслухоўвацца да іхняга говару і бачыць сонца, якое паказывалася ў маім вакне на пятнаццаць мінут.

Усяго гэтага былі пазбаўлены мае ліхадольныя таварышы, папаўшыя ў адзіночкі на процілежным баку карыдору. Яны маглі толькі чуць прадсмертныя ўздохі ахвяр, раптоўныя каманды экзэкутара і... ахвярныя залпы. З акна-ж яны маглі бачыць абрызганы крывёй ганебны слуп...

Але з восеньні і я быў пазбаўлены сваіх прывілеяў. Хворыя вязьні ўжо рэдка выходзілі на спацыр, дый сам сад з пажоўклымі лістамі і завяўшымі краскамі на клумбах наводзіў нейкую вострa-колючую нуду. Сонца, ледзь-ледзь паказаўшыся над дахам суседняга корпусу і заглянуўшы ў адзіночку неяк вінавата, з падлоб'я, ізноў хавалася за дахам.

Частыя дажджы блізу што зусім пазбавіл нас прагулак, хоць і тыя не давалі нам вялікай

прыемнасьці, хутчэй уцякылі нашы цярпеньні, бо гулялі мы на двары „straceń“. Усе мы лічыліся важнымі дзяржаўнымі праступнікамі, і кожнаму з нас, за выняткам двух „вечнікаў“, пагражала сьмяротная кара. Дзеля таго вастрожная адміністрацыя баялася выпускаць нас на агульны, спэцыяльна дзеля прагулак датарнаваны падворак, і вось мы гулялі ў гэтым панурым месцы сьмерці, як быццам дзеля таго, каб больш да яго прызвычаіцца. З трох бакоў двор гэты быў акружаны каменнай, масыўнай сьцяной; з чацьвертай узвышаўся фасад нашага корпусу, а ў сярэдзіне стаяў... ганебны слуп...

І вось мы, дзесяць крокаў адзін ад аднаго, з апушчанай уніз галавой і загнутымі назад рукамі, нясьпешным і размерным крокам хадзілі навакол астрожных сьцен па намі-ж вытаптанай сьцежцы.

Ня было куды нам сьпяшацца, бо дарога наша канчалася каля слупу сьмерці.

Калі-ж нашыя вочы нехаця сустракаліся, мы прымушана ўсьміхаліся адзін аднаму і стараліся хутчэй спусьціць галаву ўніз, каб ня бачыць горачы гэтай усьмешкі. Трудна было прачытаць на нашых тварах, аб чым мы думалі, чаго хацелі і аб чым нудзіліся, бо на іх была палажана пячатка сьмерці... А калі раздаваўся сьвісток, азначаўшы канец прагулкі, мы моўчкі расходзіліся па сваім адзіночкам, ня згубіўшы ніводнага слова, не абмяняўшыся нават прывітаньнем.

І гэтак з дня ў дзень, зранку і вечарам, калі заходзіла сонца, мы адбывалі сваю хаўтурную працэсію навакол ганебнага слупу, час ад часу прыносячы яму крывавыя ахвяры.

Гэта зрабілася нашым культам.

Нам падабаўся ўвесь яго цынізм, і мы пакланяліся яму дабравольна, бо цярпеньне было нашым удзелам.

Дзеля таго мне і ўсім нам было вельмі няпрыемна, калі неяк нам аб'явілі, што, ня гледзячы на добрую пагоду, прагулкі ня будзе. Гэта значыла, што сярод нас ёсьць „сьмертнік“. У гэтых выпадках нас трымалі вельмі строга: пазбаўлялі прагулкі, страву падавалі праз фортку, а на „апраўку“ выпускалі толькі два разы ў дзень і то па адным чалавеку.

Ён быў маім суседам. У працягу шасьці месяцаў па тры разы ў дзень я сустракаўся з ім у ўборнай на „апраўцы“, але ня ведаў хто ён такі. Мы абменьваліся кароткім прывітаньнем і ніколі ні аб чым ня гутарылі. Ён быў для мяне толькі 106-м нумарам, а я для яго—105-м. На прагулцы мы таксама былі суседзямі, і я заўсёды бачыў абсацы яго ботаў і яго патыліцу.

Быў ён высокі, пекны мужчына, гадоў 22-х, з трошкі жаночымі сымпатычнымі рысамі твару і з нэрвовым падрыгіваньнем правай бровы.

І вось—у поўным расьцьвеце жыцьця і сілаў—ён будзе прынесены ў ахвяру ганебнай, але для нас так Пачэснай Сьмерці. Сярод нас німа ні першага ні апошняга, ні першасьвяшчэньніка, ні левіта. Усе мы роўныя. Усе прымаем аднолькавы ўдзел у служэньні нашаму Культу, усе аднолькава адбываем нашу хаўтурную працэсію навакол слупу сьмерці, але гэты наш драпежны бог выбраў сабе ў ахвяру найлепшага з нас . . . . .

. . . .

Калі ў гэты дзень выпусьцілі мяне на апраўку, я вельмі баяўся спаткацца з ім у ўборнай. Мне сорамна было глядзець яму ў вочы, бо мы прынасілі яго ў ахвяру нашаму богу. Але нас выпускалі па адным, і ў каморцы яго ня было. Тады мне захацелася, каб ён быў тут. Мне хацелася кінуцца яму на шыю, абняць моцна, разьвітацца, сказаць некалькі гарачых слоў... Маё сэрца тады яшчэ не абрасло моцным скарынкай з людзкай ненавісьці, маны і гвалту, ад якой так лёгка адбіваецца жаласьць і спагада. З другога боку, я быў здаволены, што не спаткаўся з ім, бо што-ж можна сказаць чалавеку, які ідзе на сьмерць, а ўрэшці я ня быў пэўны, што і запраўды ня кінуся яму на шыю. А рабіць гэтага нам было ня можна. Мы былі байцамі, якія не павінны мець ў сабе ніякага пачуцьця, апроч бязьлітаснай ненавісьці да сваіх пераможцаў. Мы заўсёды былі паважна, нават, урачыста—нясьпешнымі, бо ня было куды нам сьпяшацца, а на тварах нашых было аднолькавае выражэньне, бо на іх была палажана пячатка безбаязьненай сьмерці. Мы маглі плакаць і сьмяяцца, але толькі ў адзіночцы. Так, каб нас ніхто ня бачыў і ня чуў.

Але вось, калі я выйшаў з уборнай, ён паказаўся на процілежным канцы карыдору, і я павінен быў з ім спаткацца як раз на сярэдзіне.

Мы падсуваліся адзін да аднаго, як і трэба было, нясьпешным размераным крокам, а, спаткаўшыся, прывіталіся звычайным нахіленьнем галавы, з звычайнай для нас лёгкай усьмешкай у кутках вуст.

Калі-ж я хацеў прайсьці міма, ён раптоўна астанавіўся, і правая броў яго пачала канвульсыўна ўздрыгівацца. Я спужаўся за яго. Мне здавалася, што гэты сільны духам чалавек ня здолее да канца згуляць сваёй ролі. Што вось ён зараз скіне з сябе нашу спакойна-ўсьмешлівую маску і кіне мне ў твар: „Я павінен зараз памерці, а вы гуляеце са мной нейкую непатрэбную камэдыю. Вы змушаеце мяне ўсьміхацца вам, калі мне хочацца плакаць“. І усё гэта павінна выйсьці на самай сярэдзіне карыдору, і кожны з нас будзе чуць гэта ў сваёй адзіночцы.

— Вы хіба што хочаце закурыць, таварыш,— зьвярнуўся я да яго першы, каб папярэдзіць катастрофу, і падаў яму пачку папіросаў. Ён узяў тры штукі, а рэшту зьвярнуў мне назад.

— Дзякую, гэтага для мяне ўжо хопіць, — прагаварыў ён і, канвульсыўна засунуўшы руку за пазуху, дастаў стуль нейкую картачку і падаў мне.

— Гэта мая нявеста,—прашаптаў ён. — Парваць і кінуць я ня маю сілы і не хачу пакідаць тутака, а ісьці туды з ёй ня сьмею. Аддаю вам; зрабеце з гэтым, што знойдзеце патрэбным.

Ён хацеў сказаць яшчэ нешта, але адразу схамянуўся, бо да нас падходзіў ключнік. Мы прынялі нашае звычайнае выражэньне твару, з лёгкай халоднай усьмешкай у кутках вуст, нізка нахілілі друг перад дружкай галовы і нясьпешным размераным крокам разышліся з тым, каб ніколі больш не спаткацца. Усё гэта цягнулася некалькі хвілін, і ніхто ня ведаў, што гэтыя хвіліны мы былі ня „сьмертнікамі“, а людзьмі — жывымі, адчуваючымі. Мне хацелася нават аглянуцца за ім, але я занёс гэтае хаценьне ў сваю адзіночку.

. . . .

Я і ўсе мы ў гэтую ноч ня спалі.

Я прыслухоўваўся да кожнага руху ў суседняй адзіночцы, але там было ўсё спакойна... Мёртва.

Прайшло некалькі цяжкіх гадзін.

На касьцельнай званіцы прабіла, урэшце, поўнач, і па карыдору разнеслося: „baczność!“.

Я схамянуўся, і ня толькі я, але кожны з нас, ад першага да чацьвертага паверху і ад першай да апошняй адзіночкі.

Далей я чуў словы папа: „Мір тебе“. Я чуў, як ён цьвердым, спакойным голасам мэльдаваў начальніку, што ў цэлі 106 сядзіць такіта, прыгавораны да сьмерці праз расстраляньне. Я чуў, як начальнік, заявіўшы, што ў ласцы яму адмоўлена, запытаўся, ці ня мае ён якіх жаданьняў і каго павядаміць аб яго сьмерці. Я чуў спакойны адказ, што ён нічога не жадае, і аб сьмерці яго павядамляць нікага не патрэба.

Далей я чуў яго нясьпешныя размераныя крокі па каменных плітах карылору і ўрэшце... карабіновы залп.

Я і ўсе мы зразумелі, што яго ўжо няма, але кожны з нас верыў, што стаў ён каля ганебнага слупу з адкрытымі вачамі, і на яго вуснах красавалася горкая іранічная ўсьмешка.

. . . .

А заўтра мы зноў дзесяць крокаў адзін ад аднаго, з апушчанай уніз галавой і загнутымі назад рукамі, нясьпешным і размераным крокам будзем адбываць сваю хаўтурную працэсію навакол нашага крывавага ахвярніка. . . . .

. . . .

Ул. Курбскі.

1920 г.

Пад сьпеу кашавы.

(Пісьмо з Сэрбіі).

Сёлета зіма ў Сэрбіі неяк раптоўна зваліліся. Яшчэ ўчора глядзела сонейка, дзе-ні-дзе адклікаліся васеньнія птушкі, а сяньня і холад, і мяцеліца, і кашава...

Самае страшнае ў сэрбскай зіме гэта моцны вецер, які тут завецца кашаваю і які, калі завінецца, дык цэлымі тыднямі стогне, ломе і бяз сьціханьня лямантуе.

Ды слухайце, як гудзіць! слухайце, як стогне ды плача ля вакна дзіця сэрбскага краю—кашава!

І выйсьці нават страшна, і мімаволі зірнеш у бок фуруны*), каб уцяхамірыцца... агонь і сэрца саграваe! Ды гледзячы, як гараць дровы, як гараць і тухнуць вуглі, гледзячы на агонь, неяк лягчэй думаецца і неяк лягчэй плывуць успаміны. Але

„Застаецца аднаму ды з думкамі нядолі
„Так цяжка, мой браток, і нудна аж да сьлёз“...

Вось чаму я надта ўсьцешыўся, калі нехта грукнуў у дзьверы.

— Калі ласка!

Увайшоў сусед... сталы чалавек, славянафіл і заядлы дэмакрат.

— Добар дан (добры дзень)!

— Добар дан..

Адразу падыйшоў да фуруны і пачаў грэць рукі; нешта нахмараны, насупіўшыся.

— Што гэта вы, паночак, як то кажуць, ня ў сваім настрою?

— Кашава...

— Усяго толькі?

Сусед не адказаў. Добра яго ведаючы, я больш не прыставаў, зьняў з цьвяка кажух, закутаўся ў яго ды сеў на лаўку з боку фуруны.

А кашава ня ўнімалася, стагнала, натужна рвалася ў хату ды шастала сухім гальлём каштану.

Задумаўся... пабеглі навыперадкі думкі пра родны край, пра вёску, пра долю Беларусі.

Эх, каб моц! каб грошы! Цяпер голас грошы ня толькі мае ўвагу, але ў кожным здарэньні мае перавагу і знайдзі я сяньня які-небудзь захаваны скарб, дык, кажу вам, нават заўтра беларускі народ прыдбае тысячы неспадзейных дабрадзеяў!

Але чалавек я невялікі, захаваны скарб толькі ў казках знаходзяць — і яшчэ больш нудна, яшчэ больш цісьне ў грудзёх...

— Чулі навіну? — уставіўся на мяне мой сусед.

— А... што?—не адразу зразумеў я, лётаючы ў сваіх думках.

— Што крыецеся... нябось сорамна за сваіх!

Сусед устаў з крэсла і прайшоўся па хаце. Лоб наморшчаны, вочы, як вуглі... Такім яго я зусім ня бачыў.

— Якая навіна?

— Сорам... Цьфу! І гэта сярод інтэлігенцыі... што тагды мужыку рабіць?!

— Што з вамі? Вас нехта зьняважыў?

— Якое!... Ведаеце Сергучова? дык яго жонка ўтапілася і пісьмо заставіла: „не магу гандляваць сабою, а муж прымушае“.. гэтак і напісана—„муж прымушае“.. Сам не хацеў працаваць... пан задрыпаны!

На жаль, я ведаў Сергучовых, абое з памешчыкаў, але ніколі не меркаваў усяго таго, што выплыла наверх.

Здрабнелі людзі! няздольны да працы зрабіўся агіднікам!

Толькі я ня слухаў суседа, ані яго абурэньня, ані яго поглядаў на вартасьць эмігрантаў, з дэмакратычнага пункту гледжаньня; у вушох маіх бяз сьціханьня зьвінела.

— Прадаў жану!... прадаваў жану!..

І гэты звон быў горш кашавы, а прад вачыма ўспльвалі другі воблік: воблік жанчыны—маладой і прыгожай.

І ён, муж, гандляваў, як якою небудзь рэчай.

Гэта здарылася на востраве Лемносе. Муж кабецины быў з падмаскоўскіх панкоў, а на Лемносе бяз грошы дрэнна жылося.

Пасьля мне апавядалі, што муж гэтай самай гаротніцы-кабеціны і другіх падбухторываў тое-ж самае рабіць, а калі хто з агідаю ад яго адварачываўся, дык цынічна адказываў:

— Ня ўсё-ж я, хай і жонка пакляпаціцца!

— Што гэта?—насілася ў маей галаве.—Так? Прыпадковае здарэньне, ці звычайная зьява між інтэлігенцыі царскага парадку?

Адказ ня плёўся ў маей галаве. Ды рашыць гэтае пытаньне — гэта значыць прачытаць надта сумную кнігу, а на сэрцы і без таго цяжка.

Цяжка, што во сядзіш на чужыне... цяжка, што вые кашава... што скрозь няма згоды, няма адданасьці... а тут яшчэ Бацькаўшчына на ўспаміне.

Паляцець-бы, уцячы!... Каб нічога ня бачыць, каб нікога ня чуць...

— Куды?—лязгае ды сьмеецца кашава.

І, запраўды, куды ісьці, куды ўцякаць? Наўкола горы, не пераскочыш, і на Бацькаўшчыне ня зусім добра—часова дужэйшы гне ды на ўсе бакі зьневажае.

— Пасьля вайны ўсё неяк перавярнулася, — сумна гаварыў сусед, надпершыся рукамі і кудысьці за вакно кідаючы пагляд: — зьмянілася жыцьцё, зьмяніліся людзі... скрозь агіда запанавала!

Я стараўся ня слухаць суседа, нават лавіў сябе на думцы, што ён мяне раздражняе.

І калі спачатку хацелася таварыства, дык цяпер біла заманаю адзінота.

А кашава ня ўнімалася, стагнала і выла...

І яшчэ больш сьціскаліся грудзі!

М. Запольскі.

*) Зялезная печ.

Польскі тэатр у Вільні.

(Развражаньні тэатрала).

Толькі што „Сял. Праўда“ зьмясьціла кароткую заметку аб тым, што ў польскі тэатр у „чыста польскай Вільні“ ніхто ня йдзе...

І вось у „найчысьцейшай“ з усіх польскіх газэтаў у Вільні, якая спэцыяльна даводзіць выключную польскасьць Вільні, — у газэце п. Johann'a Obst'a, — толькі што зьмешчаны вельмі цікавы артыкул аб „Тэатры ў Вільні“, з якім мы хочам пазнаёміць нашых чытачоў.

Аўтар сьцьвярджае, што палажэньнем польскага тэатру ў Вільні польскае грамадзянства вельмі ўстрывожана: працуе „тэатральная камісія“, створана і рупіцца аб ім „Таварыства падтрыманьня сцэны“, прэса піша артыкулы аб „фрэквэнцыі“ польскага тэатру. Урэшце, пастаноўлена зьвярнуцца да ўраду, каб даваў на субсідыі яшчэ больш грошаў, чым дае цяпер... Але ўсё гэта — дарэмна: публіка ў Вільні у польскі тэатр ня йдзе...

Аўтар артыкулу зусім слушна кажа, што перад тым, як „лячыць“ гэтае сумнае зьявішча, трэба добра дасьлядзіць і выясьніць яго прычыны... — Бо „кожная ўстанова, як кожны арганізм, мае свае законы, **амаль не біалягічныя, проці якіх ня можна штучна стварыць разьвіцьця**“ — таго, што... ня хоча ці ня можа разьвівацца...

І вось перад усім аўтар устанаўлівае, як мэдык, status — стан хворага польскага тэатру ў Вільні. — Ён сьцьвярджае, што „ў апошнія тыдні лічба публікі ў польскіх тэатрах у Вільні ўпала да цыфры проста неправдападобнай: **аднаго дня ў польскім тэатры на прэм'еры было, апрача рэцэнзэнтаў (газэтных) і асобаў, маючых бясплатныя білеты, літэральна і сьціcла 3 (тры) чалавекі**“...

Гэта — ў „Лютні“ („Тэатр Польскі“). У т. зв. „Вялікім Тэатры“ — на Пагулянцы — трохі лепш, бо, кажучы словамі аўтара, „няма прынамся гэткага скандалю“ (як 3 чалавекі на прэм'еры!).

Гэтыя сымптомы „хваробы“ — грозныя з двух бакоў, кажа аўтар. — Першая пагроза — фінансавы крах прадпрыёмства, які ўрэшце змусіць да таго, што

прыдзецца спыніць усе далейшыя спробы лячыць хворага, — бо хворы памрэ...

Другая пагроза — маральнае, духовае забойства актора і тэатру наагул, які, губляючы сувязь з публікай, траціць веру ў сябе і — наагул траціць сэнс сваей працы, высілкаў, творчасьці. У выніку апошняга адбываецца далейшае паніжэньне мастацкага роўня тэатру і — з гэтага — і далейшы ўпадак зацікаўленьня публікі, далейшае разьвіцьцё фінансавага дэфіцыту тэатру і — у апошнім рэзультаце — той-жа канец: сьмерць хворага....

Адным словам — зусім „блуднае кола“: публіка ня йдзе дзеля таго, што тэатр — дрэнны; тэатр робіцца яшчэ горшым затым, што публіка ня йдзе...

Але справа, як гэта ні дзіўна, стаецца яшчэ горшай ад таго, што, як сьцьвярджае аўтар, мастацкія сілы польскага тэатру — на смак і ацэнку аўтара — зусім ня толькі ня дрэнныя, але наагул — нават добрыя. — Есьць рад „выдатных талентаў, якія маглі-б ухарошыць сабой найлепшыя сцэны“... Тэхнічны бок пастановак таксама на адпаведнай вышыні. Рэпэртуар мае „абсалютную вартасьць“...

Але-ж кожнаму ясна, што ад гэтага агульны вывад толькі робіцца яшчэ сумнейшым: польскі тэатр у Вільні, нават па „абсалютнай вартасьці“ зусім добры, аднак-жа пустуе і пагражае фінансавым і духоўным крахам...

„Міма волі насоўваецца думка, — сумленна кажа аўтар, — думка папросту адчайная: можа тэатр у Вільні (**польскі** тэатр, пане S. S., — бо-ж мова аб польскім тэатры!) наагул ня мае падставы быту?...“

Дагэтуль п. „доктар“ S. S., зусім аб‘ектыўна сьцьвярджаючы фактычны стан хворага — польскага тэатру, быў зусім лягічны.

У далейшым ужо аўтар забывае ўсё, што ён сам казаў аб „біалягічных“ законах кожнай установы ў грамадзянстве і прыродзе, аб тым, што штучна і гвалтам — проці гэтых законаў — нічога сталага і жыцьця — здольнага стварыць ня можна, — піша гэткія, напрыклад, чыста „обстаўскія“ рэчы:

„Польскасьць Вільні — бяссумліўна“... „Культурны ровень тутэйшай (?) інтэлігэнцыі — вельмі высокі“... „Імкненьне да гожай разрыўкі ў шырокіх масах насяленьня места — вялікае“.

Дык і — „рацыя быту тэатру (польскага — ?) ў Вільні ёсьць.

Тэатр быць павінен, быць мусіць“... Мусіць — дзеля таго, што „ён ёсьць адным з „fragmentów naszego dorobku na Kresach, jest naszym stanem posiadania, якога нам зьмяншаць ні ў якім разе ня можна“...

„Утрыманьне тэатраў (польскіх!) у Вільні ёсьць **справа агульна-дзяржаўнага, агульна-нацыянальнага харантару**“. „За ўдачу гэтай акцыі, якую павінен вясьці тэатр (на „Крэсах“), адказывае ўсё грамадзянства“ (польскае!).

Трэба разабрацца ў тым, што нагаварыў тутака аўтар. Перад усім — ясна, што, замест дыягнозу ці лячэньня хваробы тэатру ў Вільні, перад намі простая спроба яе „загаварыць“, як робяць бабы-знахаркі... Аўтар кажа хвораму, уміраючаму „фрагмэнту“ (адломку) „польскасьці на Крэсах“, што ён павінен быць здаровым — дзеля таго, што інакш гэтай польскасьці пагражае крах... Але якраз уся справа, усё пытаньне і зьмяшчаецца ў гэтым, якраз на гэтую пагрозу крахам і паказуе сымптоматычна кананьне польскага тэатру ў Вільні...

І, калі аўтар кажа, што гэта справа „характару агульна-нацыянальнага“ (для Польшчы), а ня толькі справа лёкальна-віленская, дык гэта яшчэ горш, бо гэта-ж значыць, што „справа агульна-дзяржаўная, ці нацыянальна-польская ў Вільні — у пастаці такой важнай, павіннай быць усенароднай, такой магутнай у будаваньні і ўзгадаваньні народу (як калісь пісаў Шыльлер) ўстановы, як тэатр, — што гэтая справа, якую дзяржаўна **зманапалізавала** ў Вільні польскасьць, — фанансава і духова, як напачатку сьцьвярдзіў сам аўтар, гібее... І вось в. важна сьцьвярдзіць, паводле слоў аўтара, што запраўды-ж нейкія глыбокія, „амаль не біалягічныя“ прычыны і законы ствараюць тое, што той значны „фрагмэнт“ польскага культурнага „dorobku“, на „Крэсах“, тая вялікая частка польскага „стану валаданьня“ ў Вільні, якія зрабілі вельмі каштоўную для польскага скарбу спробу ўмацавацца ў тэатры, каб **праз яго, зьвязаўшы неразрыўна „польскасьць“ з масамі „крэсовага“ насяленьня**, — ня толькі не ўмацоўваюцца ў гэтых масах, нават у „чыста польскай Вільні“, але — наадварот: **страцілі з апошнімі (нават у Вільні!) ўсякую сувязь...**

Насяленьне „чыста польскай Вільні“ ня толькі ня йдзе ў польскі тэатр, нават зусім добры, як кажа аўтар, каб там „маральна“ і нацыянальна ўзгадоўвацца, але глядзіць на гібель гэтага польскага „доробку“ зусім раўнадушна. Ці-ж можа быць што-сь больш забойчага для гэтага „стану валаданьня“, як усё тое, што так шчыра і адважна сьцьвярдзіў п. S. S. у газэце, якая лічыць сваім асаблівым абавязкам заўсёды галасьней за ўсіх крычаць аб „чыста і выключна польскай“ Вільні?!..

Бо ці-ж можна, **біялягічным** законам“ загадываць, каб яны рабілі тое і так, як хочацца і выгадна таму ці іншаму **палітычнаму** „стану валаданьня?!“ Ці-ж можна ім — гэтым **законам**! — казаць, або вучыць іх, што і як яны павінны рабіць?! — не, пане S. S. Бо — перад усім у гэтых **законаў** трэба самому павучыцца, — трэба сьпярша **пазнаць іх**... А гэтага п. S. S. якраз і ня робіць...

Зусім, можа не да рэчы, прыпомнілася мне нядаўная размова з аднэй асобай якая была вярнулася з ССРР. Яна вельмі многа цікавага апавядала аб новым жыцьці ў Радавай Беларусі. Але, пачаўшы ўжо аб тэатры, перакажу крыху з таго, што яна апавядала аб **беларускім дзяржаўным тэатры ў Менску**...

Беларускі тэатр у Менску перашоў цяпер на пераважна беларускі рэпэртуар. Можа гэты беларускі рэпэртуар у Менску па сваей „абсалютнай вартасьці“ — і ніжэй, чым польскі ў Вільні, але затое ён мае тую, можа „адносную“, вартасьць, што на яго ў тэатр у Менску ідуць, а ў Вільні ня йдуць...

У Менску ў тэатр ня толькі йдуць, але папросту — пруць, ломяцца... Мая знаёмая была на 5 прадстаўленьнях у Менску, і заўсёды тэатр быў поўны... Беларускі дзяржаўны ўрад таксама не шкадуе грошы на тэатр у Менску, як польскі ў Вільні. У Менску, напрыклад, такі балет, якога не пасароміцца і Варшава, ня кажучы ўжо аб Вільні. Але найвялікшая розьніца паміж менскім беларускім тэатрам з польскім віленскім тая, што ў Менску гэтыя грошы йдуць на карысьць яго насяленьня, а ў Вільні, як сьцьвярдзіў сам „Dz. Wil.“, выкідаюцца зусім надарма — бяз ніякай карысьці для насяленьня...

Розьніца — у тым, што ў Менску тэатр — запраўды народная, грамадзкая і, як казаў Шыльлер, — **маральная** ўстанова, а ў Вільні гэта, як сьцьверджана самім польскім органам прэсы, — толькі, так сказаць, „палітычна згвалчаная і манапалізаваная сучаснымі гаспадарамі палажэньня ўстанова, якая, якраз дзеля гэтага ігнараваньня яе ўласных біалягічных законаў, зусім вырадзілася і — **перастае жыць**...

Вось той апошні вывад, які павінен быў-бы зрабіць з сваіх „пасылак“ п. S. S...

Але — ці-ж зусім апошні вывад — з нашага параўнаньня Вільні з Менскам, — „чыста польскай Вільні“ — з быццам ужо зусім ня польскім Менскам?

Каб пацешыць п. S. S., а перад усім самага п. Обста, якія зусім ня прадбачылі тых вывадаў, якія трэба зрабіць з іх артыкулу, — скажу, як **мянчук**, што я заўсёды асабіста быў пераканаены ў „чыста польскім характары“ ня толькі Вільні, але і **Менску**...

У Вільні быў заўсёды чыста польскі самаўрад — і ў Менску таксама (як там, так і тут — жыдоў ня пускалі, а беларусы ня мелі „цэнзу“); як у Вільні, так і ў Менску расейская ўлада спрыяла багатым і культурным польскім панам і трымала ў належным „рэспэкце“ — „просты народ“... І вось, з гэтага сьцьверджанага ўжо мною — згодна з усей аўтарытэтнай агульна-польскай нацыянальнай апініі — факту зусім аднолькавай **польскасьці**, як Менску, так і Вільні, — выплывае можа зусім нечаканае дапушчэньне, якое я маю адвагу зрабіць ня толькі п. Рыхлоўскаму, як дырэктару віленскіх польскіх тэатраў, але і агульна-польскай апініі.

Што-б было, калі-б, на падставе гэтай зусім аднолькавай польскасьці Вільні і Менску — зрабіў у Вільні тое, што зроблена ў Менску, а ў Менску тое, на што выкідаюцца грошы ў Вільні?!..

„Dz. Wil.“, здаецца, сам павінен быў-бы — на падставе зусім аднолькавай польскасьці Вільні і Менску (аб чым ён яшчэ дагэтуль піша) — прызнаць, што польскі тэатр у Менску паміраў таксама, як памірае ў Вільні, — а беларускі ў Вільні таксама-б расьцьвіўбы, як ён **цьвіце ў Менску**... Бо-ж „біалягічныя законы“ не зьмяняюцца ад таго, што яны дзеюць ці ў Менску ці ў Вільні...

Дык мо‘ і запраўды спробаваць? А?!

Тэатрал.

Палітычны агляд.

У Польшчы.

Выдача паслоў суду.

На дамаганьне пракуратуры Сойм выдаў суду трох украінскіх дэпутатаў: Паўла Васыньчука, Чучмая і Казіцкага, ды камуніста Ланьцуцкага (паляка).

„Крэсавая“ прамова міністра Тугутта.

„Гваздом“ апошняга тыдня ў Польшчы зьявілася бяссумліву „крэсавае экспозэ“ віцэ-прэм‘ера Тугутта ў Вільні, паўторанае пасьля ў Варшаве на паседжаньні адміністрацыйнай камісіі. Гэтую прамову п. Тугутт дапоўніў яшчэ некалькімі „размовамі“ з газэтнымі карэспандэнтамі. Вось і падаем нашым чытачом галоўны зьмест гэтага знаменнага для нас выяўленьня ўрадавае волі — адносна да нашых „крэсаў“. Мы не атрымалі афіцыяльнага тэксту прамовы, дык падаем яе паводле „Вил. Утра“.

Перад усім міністар сьцьвярдзіў, што з усяго і ад усіх, што ён пачуў і каго выслухаў на „Крэсах“, плывець горач, скаргі, безнадзейнасьць, адчай... Але пацяшае, п. міністар, — ня можна і ня трэба быць пэсымістам. Ня можа Польшча адразу стаць для ўсіх раем, — бо-ж і ўсюды дрэнна...

Эканамічнае палажэньне Польшчы — вельмі цяжкое, і гэтак цяжка будзе яшчэ доўга... Але трэба перапрываць гэты цяжкі час, ня падаючы духам. Трэба зацягнуць дзягу на жываце — дык лягчэй будзе перапрываць голад...

Калі Польшчы дадуць пазыку, дык будзе лягчэй. Але пазыка — яшчэ няпэўная.

На якія-сь значныя палёгкі ў падатках разьлічаць ня можна.

Палітычнае становішча Польшчы — таксама ня толькі не ў парадку, а папросту стала пагражаючым, а нават — скандальным. Бандытызм расьце з дня на дзень. Бо, калі цяпер трохі сьціх, дык вясной пачнецца ізноў яшчэ мацней. Усе высілкі дзяржаўнай улады — ня могуць даць рады. На „Крэсах“ палажэньне, якое было гадоў 200 назад на так-званых „Дзікіх Палёх“... Гэтую хваробу трэба лячыць хутка, але лек не павінен быць горшым за хваробу — дзеля таго міністар проці „вынятковага стану“. Вынятковы стан — нягодны спосаб, бо адміністрацыйна-паліцэйскі апарат, якому міністар не давярае, толькі і будзе надужываць гэты „вынятковы стан“, выклікаючы яшчэ горшае абурэньне насяленьня...

У імя ратаваньня айчыны ня можна рабіць глупстваў. Ня можна ўсё тое, што робіцца на „Крэсах“ проці Польшчы, прыпісываць замежнай агітацыі: прычыны ляжаць і ў настроях мясцовага насяленьня, якое, калі не варожа да Польшчы, дык... і ня прыхільна да яе... З гэтым трэба лічыцца, гэта трэба перамагчы. Бо, калі-б мы былі таксама — дзяржаўны, як Раманавы, дык і тады-б не маглі правіць краем проці волі мясцовага насяленьня... Але нават і ўчасох маскоўскіх цароў не памагалі „вынятковыя палажэньні.

Трэба, каб насяленьне „Крэсаў“ моцна пачула, што час жартаў скончыўся... Стаўка для Польшчы — лішне вялікая і важная, бо — самае яе істнаваньне! — І ўсякую „сьлямазарнасьць“ трэба адкінуць. Кожны гвалт трэба пакараць так, каб ён больш не паўтараўся... Трэба, каб паліцэйскія вінтоўкі стралялі добра („патроновъ не жалѣть!“?!). Калі даразных судоў мала, трэба яшчэ пашырыць далей іх паўнамоцтвы. Калі будуць прадаўжацца напады на цягнікі, можа прыдзецца ўвясьці, праўда варварскую, але радыкальную меру; **супольную адказнасьць** („кругавую палітыку“) усяго мясцовага насяленьня — грамады за праступленьне бандытаў... (як гэта ўжо рабіў ген. Довбор-Мусьніцкі на Беларусі... — дый ці-ж ён адзін!?).

Урад пастанавіў пачаць радыкальную санацыю „Крэсаў“ — пачаць з адміністрацыі. Але гэта вельмі трудна. Дагэтуль ня было ніякага пляну, ані праграмы. Трэба апрацаваць плян, аб‘яднаць способы і меры адміністраваньня краем, пакінуўшы аднак-жа ўладам значную волю — датарноўвацца да мясцовых варункаў.

Аўтаномія павінна быць адкінута, бо, хаця пан міністар і — велікі прыхільнік аўтаноміі, але... — толькі „ў ідэале“ (правільней: у часе выбарнай кампаніі...). На практыцы аўтаномія спарадзіла-б цяпер толькі тэарэтычныя спрэчкі. Пакуль-што, трэба толькі папраўляць абмылкі польскай улады на „Крэсах“ адносна да меншасьцяў...

П. міністар — праціўнік уціску меншасьцяў! Але ён таксама — праціўнік і т. зв. „Трактату аб меншасьцях“, які абражае гонар Польшчы (што, падпісаўшы, не выпаўняе — ?). Для абароны меншасьцяў у Польшчы зусім выстарчыць... Польская Канстытуцыя. Яе толькі... трэба споўніць да канца!

Там, дзе ўлада не давярае, падазравае, цісьне насяленьне, там уздымаецца абурэньне, а канчаецца справа — паўстаньнем!..

У гаспадарстве, асабліва ў рэспубліцы, як Польшча, ня можа быць пяршэнства клясы, нацыянальнасьці ці кастры. Усе павінны быць роўнымі (а вось тут запытаемся: „кругавая адказнасьць“ за бандытаў будзе падаць і на польскае насяленьне, ці — толькі на „роўных“ з ім — беларусаў?)..

У канцы міністар абяцуе мясцоваму насяленьню... зямельную рэформу, але супольна з далейшым асадніцтвам. Зямельная рэформа не павінна толькі рабіць „харакіры“ „крэсоваму“ польскаму абшарніку... Міністар сьцьвярджае ад імя правіцы і лявіцы, што „асудзіць на галодную сьмерць“ цэлую вялікую і важную клясу паноў-абшарнікаў — ніхто ў Польшчы яшчэ не адважаўся.

Тлумачэньні мін. Тугутта.

Мін. Тугутт даў да сваей прамовы ў Вільні в. цікавыя камэнтарыі ў размове з супрацоўнікам „Kur. Polsk.“.

Як ведама, найвялікшае ўражаньне ў польскім сьвеце зрабіла заява п. Тугутта аб тым, што „ўрад дапаможа крэсавым абшарнікам... пазбыцца зямлі“...

Дык вось п. міністар, які, як сам казаў у Вільні, ня можа ня лічыцца з „настроямі польскага грамадзянства“, пачаў тлумачыцца.

П. Тугутт зусім ня зьбіраецца рабіць „харакірі“ польскаму „земяньству“, але, „як людовец, ня можа бачыць адзінае збаўленьне краю ў класе абшарнікаў“.

Урад павінен апірацца на Крэсах „на кожным здаровым чыньніку“, — дык у санацыі Крэсаў патрэбна помач і абшарнікаў.

Але (слухайце-ж!) міністар „думае, што ня толькі з пункту гледжаньня дэмакратычнага, але і з дзяржаўнага пагляду — можна тут (на „Крэсах“) знайсьці элемэнты больш маладыя, больш жыцьцяздольныя („żywotne“) і энэргічныя, чым „ziemiaństwo“, — напрыклад асаднікаў, паскольку яны здалелі завязаць добрыя адносіны з тутэйшым насяленьнем (!?!), або саюзы вясковай моладзі (польскай?!), сельска-гаспадарскія кружкі і гэтак далей“.

Але гэта ня значыць, што п. міністар забыўся аб гістарычных заслугах польскага абшарніцтва на „крэсах“, уцалеўшага нават ад Муравьёва: „дык вось дзеля гэтага я ня зьбіраюся выступіць з якой-сь праграмай прымусовага адабраньня зямлі ад абшарнікаў — заявіў п. Тугутт.

Цяпер хіба ўжо зусім ясна: абшарнікам няма чаго баяцца нават страшнога Мінатаўра Тугутта: Катыліна*) стаўся зусім добрым Ціцэронам...*).

Цяпер „зямельная праграма“ п. Тугутта — зусім ясная: горшай частцы польскага абшарніцтва (бо лепшая была зьніштожана Муравьёвым) за „гістарычныя заслугі“ ў нагароду будзе пакінута зямля. „Зямельная-ж рэформа павінна йсьці

*) Катыліна — знаменіты рэвалюцыянер старога Рыму; Ціцэрон — слаўны аратар і яго супраціўнік, які, стаўшыся „прэм‘ерам“, выратаваў рымскую рэспубліку ад небясьпекі...

сваім звычайным шляхам“... Што гэта значыць, мы добра ведаем. І калі міністар прапанаваў абшарнікам „пазбыцца нейкае часткі зямлі“ — на карысьць „узмацненьня карлаватых гаспадарак“, дык п. Тугутт выступаў тут толькі, як „чэсны фактар“ („uczciwy pośrednik“), — які „хоча, каб на гэтым усе маглі што-сьці зарабіць“...

Дык вось яшчэ ясней формула „страшнай“ аграрнай рэформы польскага Гэрцэнгатэйна *): зямельная рэформа павінна быць такой, каб на ёй зарабілі ўсе (?), а перад усім абшарнікі... зарабілі ўсе „здаровыя чыньнікі“ на „Крэсах“, гэта значыць — палякі.

П. міністар адбівае напасьці з абодвух бакоў: урад ня хоча ані **даваць** зямлю мясцоваму насяленьню, „як прэмію за бандытызм“, — ані **адпіхаць яго** (насяленьне) ад парцэляванай зямлі. Апошні закід мае, як сцьвярджае сам міністар, пэўную падставу ў „тым, што рабілася дагэтуль“. Але трэба пераканаць насяленьне „Крэсаў“ (беларускае) „наглядным спосабам“, што гэтыя падазрэньні (хоць і абапертыя на фактах, як кажа сам міністар!) няслушныя.

Вось гэтай „нагляднай навукі“ і пачакаем.

У канцы „вывяду“ п. віцэ-прэм‘ер дадаў колькі слоў аб „Крэсавай Радзе“, да якой ён ужо, відаць, зусім страціў смак.

„Прапанаваў я беларусам ужо тут у Варшаве (а ў Вільні?) ўвайсьці ў Раду. Уважаў гэтае ўчасьце вельмі цэнным“. Але... „не належыць перацэніваць вартасьці гэтай Рады“. — Бо яна мае вартасьць толькі інфармацыйную і будзе мець характар толькі дыскусыйны. („гаварыльні“)...

Вось гэта—дык запраўды, зусім шчырыя і — залатыя словы!..

Падрыхтоўка „санацыі Крэсаў“.

„Gaz. Warsz.“ паведамляе, што праца ў кірунку падрыхтоўкі „санацыі Крэсаў“ ідзе шпаркім крокам. Праца гэтая займе каля месяца.

Першыя распараджэньні будуць выданы каля 15 студня. Дзеля гэтае працы створаны аж 3 ўстановы: Кодыфікацыйная камісія (для аб‘яднаньня законадаўства), „Крэсавая Рада“ і „асобны Усходні Аддзел“ пры Прэзыдыуме Рады Міністраў.

Зразумела, што выраблядь усе лекі на крэсавыя хваробы будзе гэты апошні бюракратычны „Wydział Wschodni“—„запраўдная лябораторыя ўсіх мераў улады—у напрамку санацыі,“ — як пышна кажа газэт .—ведама, пад беспасярэднім кіраўніцтвам в.-м. Тугутта.

І вось вельмі цікава і важна адзначыць, што „**першым** распараджэньнем“, якое выйдзе з гэтай „лябораторыі“, будзе „кругавая парука“, — загад аб супольнай адказнасьці **цэлых** вёсак і грамадаў за напады бандытаў, ці за ўкрываньне іх.

Але ў сваей прамове ў Вільні п. Тугутт сказаў толькі тое, што, можа, прыдзецца ўвясьці калісь гэтую меру—„запраўды-ж варварскую“, як апошні спосаб барацьбы з бандытызмам, калі той ня спыніцца.

Вось, як хутка ў Варшаве па слову эвангэльскаму, „апошняе сталася першым“.

Другой пільнай мерай будзе ўвядзеньне пашпартоў на пагранічных абшарах. А пасьля ужо пойдуць (?) меры аздараўленьня адміністрацыі, крэдыты на адбудову вёсак і дапамогі павятовым соймікам.

„Крэсавая Камісія“.

Апрача „Крэсавай Рады“, п. міністар Тугутт стварыў яшчэ і „Крэсавую Камісію“, на чале якой пастаўлены б. дэлегат п. Роман. У яе, паміж іншым, увайшоў і б. „віцэ-кароль беларускай Індыі“ п. Эдм. Івашкевіч. (Каралём“ быў п. Асмалоўскі).

Ізноў „дапамога“ асаднікам.

„Gaz. Warsz.“ паведамляе, што „Саюз ваенных асаднікаў“ на „Крэсах“ ізноў дамагаецца ад ураду далейшых крэдытаў...

Як кажа газэта, дамаганьне гэтае будзе задаволена...

Дык-жа п. Тугутт ясна абяцаў „абаперціся на малодшыя і энэргічныя, а перад усім— „здаровыя“ (!), элемэнты на „Крэсах“—на асаднікаў....

Прысуд у справе нападу на цягнік пад Лясной.

Даразны суд у Слоніме ў справе вядомага нападу на цягнік пад Баранавічамі засудзіў 5 абвінавачаных на расстрэл, 4 — на вечную катаргу, 13 аддадзены звычайнаму суду.

„Dz. Wil.“ дадае, што напярэдадні абвяшчэньня прысуду ў месьці масава раскідаліся адозвы, заклікаючыя адбіць падсудных, а таксама народ зьбіраўся групамі, з крыкамі проці паліцыі. Арыштаваны колькі асоб, падкідаўшых адозвы (?).

На працэсе, як падае тая-ж газэта, быў прысутны Старшыня Белар. Пас. Клюбу пас. Рагуля, які пільна прыслухоўваўся да справы і рабіў сабе заметкі.

Як высьнілася, галоўнай падставай дзеля абвіненьня паслужылі паказаньні аднаго з падсудных, які зьяўляецца вар‘ятам, ці, як пішуць польскія газэты, удае вар‘ята...

Заграніцай.

Пастанова Рады Паслоў.

Канфэрэнцыя ці Рада Паслоў вялікіх дзяржаў пастанавіла паведаміць Нямеччыну, што акупацыя Кельнскага раёну будзе захавана і пасьля 10/I 1925 г.—з прычыны таго, што Нямеччына не спаўняе сваіх абавязкаў, адносна да разбраеньня...

Новая нота Нямеччыны да Лігі Народаў.

Нямецкі ўрад зьвярнуўся да Лігі Народаў з новай нотай у справе ўваходу Нямеччыны ў склад Лігі. Копіі ноты разасланы ўсім урадам дзяржаваў—сяброў Лігі.

У гэтай ноце нямецкі ўрад высказаўся перад усім проці арт. 16 Статуту Лігі, які робіць Нямеччыну зусім безаружнай.

Дык, калі-б раптам выбухнула вайна, Нямеччына, як зусім безаружная, аказалася-бы толькі „тэатрам вайны“, і па ёй, як па трупе, хадзілі-б і ваявалі-б, рабуючы край, чужыя арміі. Гэтага ніводзін урад дапусьціць ня можа. Дзеля таго Нямеччына ня можа ўвайсьці ў склад Лігі, пакуль ня будзе скасаваны ці зьменены гэты артыкул 16 Статуту Лігі.

У Нямеччыне.

Справа ўтварэньня ўраду на грунце новага парляманту дагэтуль ня вырашана. Прычына гэтага зьявішча—ў тым, што, хаця сілы клюбаў новага парляманту зьмяніліся мала, аднак, вельмі моцна зьмяніліся адносіны паміж галоўнымі партыямі краю. Калі ў папярэднім Сойме ўрад Маркса злучаў, апрача цэнтру, людоўцаў Штрэзэмана і дэмакратаў, дык цяпер дэмакраты з людоўцамі рашуча адмовіліся ісьці разам у склад урадовай большасьці. Паміж імі—адносіны варожыя. І гэтая варожасьць амаль ня дзеліць абедзьве палові Рэйхстагу...

Гэтым дэмакраты зусім выключаюцца з усялякай камбінацыі ўтварэньня ўрадовай большасьці, бо бяз людоўцаў Штрэзэмана немагчыма ані цэнтра - правая, ані цэнтра левая коаліцыя.

Цэнтра-правы, г. зв. „буржуазны блёк“: цэнтр. баварскія людоўцы, нямецкія людоўцы, кансэрватары і „Краёвы Саюз“ з людоўцамі Штрэзэмана ў цэнтры перш за ўсё зьвярнуў на сябе ўвагу прэзыдэнта Рэспублікі, Эбэрта, які і даручыў Штрэзэману місію стварэньня габінэту.

Але гэтая камбінацыя магчыма толькі пры згодзе цэнтру, на чале якога стаіць сучасны канцлэр (прэм‘ер) Маркс.

І вось цэнтр адмовіўся ісьці ў цэнтра-правую большасьць, высказаўшыся за т.-зв. „вялікую коаліцыю“—ад „людоўцаў да сацыял-дэмакратаў уклюна. — Зразумела адмова цэнтру: ён хоча спробаваць шчасьця ў цэнтра-левай камбінацыі, на чале якой ізноў стаяў бы Маркс...

Атрымаўшы афіцыяльна адмову цэнтру, Штрэзэман зрокся даручэньня стварыць урад, аб чым і заявіў прэзыдэнту. Тады апошні зьвярнуўся да Маркса. Але людоўцы, у руках якіх ключ да абедзьвюх камбінацыяў, правалілі місію Маркса... Тэлеграма Пат‘а паведаміла, быццам справа ўтварэньня ўраду адкладаецца да сазыву Рэйхстага, які зьбярэцца 5 студня.

Але ўжо можна сказаць амаль не напэўна, што ўрад будзе створаны ўсё-ж такі Штрэзэманам, бо цэнтр гатовы пайсьці на ўступку, пры чым яго лідэр Маркс адыйдзе ад кіраўніцтва партыяй...

Француская прэса, дагэтуль выражаўшая задаваленьне рэзультатамі выбараў і спадзяваўшаяся бачыць уладу ў руках Маркса з сац.-дэмакратаў, цяпер выражае вялікае расчараваньне... Бо, калі ўрад Маркса больш-менш ляяльна выпаўняў нявыгадныя і накінутыя Нямеччыне прымусам трактаты і ўмовы, дык Штрэзэман будзе рабіць гэта на два фронты—зусім інакш: вонках будзе вывеска ляяльнасьці, а па сутнасьці ён будзе вясьці заядлую барацьбу з пераможцамі.

Апрача справы стварэньня ўраду, нямецкае грамадзянства вельмі занята пытаньнем аб зьняцьці англійскай акупацыі на абшары Кельну. Англія абяцалася, паводле лёнданскіх умоваў, ачысьціць ад сваіх войскаў Кельн 10 студня 1925 г. Цяпер францускі ўрад націскае на англійскі, каб той не рабіў гэтага, бо Нямеччына не спаўняе варункаў разбраеньня. Фармальнага рапарту кантрольнай камісіі аб гэтым яшчэ няма, але ўжо ў прэсе сыплюцца весткі аб тым, што быццам знайшла камісія на нямецкіх заводах... (нават робяцца 42 сантым. гарматы!..) —

Дык вось, англійскі ўрад быццам згадзіўся на дамаганьні Эрыо і ня вывядзе войска з Кельнскага раёну.

Толькі-што нямецкія паслы ў Парыжу, Лёндане і Рыме заявілі, што гэткае рашэньне было-б вялікім ударам для Нямеччыны і памагло-б толькі стварэньню ў ёй больш нацыяналістычнага ўраду і ўзмацненьню нацыяналістычных настрояў.

Францускія настроі.

У сувязі з рэзультатамі нямецкіх выбараў і прыбліжэньнем тэрміну эвакуацыі розных абшараў Нямеччыны, акупаваных саюзьнікамі,—настроі францускіх нацыяналістаў крапчэюць, лявіца заражаецца таксама антынямецкімі настроямі правіцы, а ўрад Эрыо, пад націскам з абодвух бакоў, каб толькі ўтрымацца, стаў ужо вясьці палітыку, якая зусім ня розьніцца ні ў чым ад палітыкі п. Пуанкарэ...

Нават „Новая Эра“ (орган радыкальн. лявіцы) заяўляе, што „ўступкі Эрыо былі дрэнна паняты ў Нямеччыне, якая, відаць, мае нейкія небясьпечныя пляны“...

Перарыў францускa-радавых перагавораў.

26.XII перагаворы паміж францускім урадам і радавым паслом Красіным былі прыпынены, і Красін паехаў у Маскву з дакладам і за новымі інструкцыямі.

Прычына перарыву — ясная: францускі ўрад Эрыо, пад націскам чысьленых уласьнікаў расейскіх цэнных папераў (аблігацыяў на пазыкі царскіх урадаў), якіх у Францыі больш мільёна. „прызнаў“ радавы ўрад... Зразумела, што гэныя крэдытары царскай Расеі пачулі сябе ў праве выкарыстаць гэтае прызнаньне, каб дабіцца ад радавага ўраду абяцаньня заплаты ўсіх гэтых даўгоў царскай Расеі. Дык вось урад Эрыо, таксама, як калісь і ўрад Мак-Дональда на лёнданскай англарадавай канфэрэнцыі,—у часе перагавораў з Красіным падтрымаў усе дамаганьні францускіх грамадзян ад ССРР, патрэбаваўшы ня толькі заплаты даваенных, але і ваенных пазыкаў, а таксама адшкадаваньняў за зьнішчаную ў часе рэвалюцыі і... хатнай вайны ў Расеі маемасьці францускіх грамадзян і звароту ім усіх даваенных канцэсіяў.

Панятна і тое, што Красін адмовіўся наадрэз, бо, каб узлажыць на зглеўшы народ новыя вялізарныя цяжары, ніводзін урад у Расеі, што-б ён сьпярша ні абяцаў „для дыпляматыі“, ня знойдзе ў сябе ні адвагі, ні, папросту магчымасьці.

Красін запрапанаваў толькі тое-ж, што Раковскі абяцаў у Лёдане. ССРР лічыць магчымым і сваім маральным абавязкам вярнуць грошы толькі дробным крэдытарам, якіх зруйнаваў крах расейскіх пазыкаў, але зусім не жадае коштам расейскага народу абраблядь „фортуны“ (багацьце) францускім банкірам, прамыслоўцам і абшарнікам, якія на падтрыманьні царскага рэакцыйнага ладу ў Расеі зараблялі вялізарныя грошы — коштам катаванага народу...

Палітыка Англіі.

Амэрык. газ. „Chicago Trib.“ піша, што палітыка Чэмбэрлена будзе кіравацца гэткімі думкамі:

1) З прычыны сцьверджанага кантрольнай камісіяй невыпаўненьня Нямеччынай вэрсальскай умовы аб разбраеньні, Англія з Францыяй павінны згодна апрацаваць супольны плян ваенных гарантыяў, які **выключае далейшае абмежаваньне збраеньняў**;

2) Эўрапэйскія дзяржавы павінны супольна апрацаваць плян сплаты даўгоў Амэрыцы (гэта значыць: Англіі, бо Англія паручылася перад Амэрыкай за гэтыя даўгі!..);

3) Англія запросіць Францыю і Італію дзеля супольнага і згоднага супрацоўніцтва (!) ў Афрыцы (ведама, што гэта значыць: „не перашкаджай мне душыць, калі хочаш, каб я не перашкодзіў табе“!..);

4) Усе саюзныя ўрады павінны трымацца зусім нэйтральна (ня ўмешывацца) да прыватных гандлёвых зносінаў сваіх грамадзян з ССРР (— значыць, ані забараняць, ані падтрымліваць крэдытамі і гарантыямі).

Вярнуўшыся з Рыму — з паседжаньня Рады Лігі Народаў, міністар заграпічн. спраў Англіі, Чэмбэрлен, зрабіў у парляманьце экспозэ (праграмную прамову), у якім перад усім гаварыў аб сваей і ўсей Англіі „пашане“ да Лігі Народаў, якой толькі што... „начхаў“ на галаву, адкінуўшы ня толькі ўсю працу верасьнёвае сэсіі Агульнага Зьезду яе, але і адмовіўшы аддаць на яе разгляд канфлікт Англіі з Ягіптам... — Але п. Чэмбэрлен абварункаваў сваю „пашану да аўтарытэту“ Лігі такімі „папраўкамі“, якія зводзяць гэты аўтарытэт зусім да нуля. Ліга ў сваіх працах павінна лічыцца (не з справядлівасьцяй і правам, але—) з „сілай рэальных адносінаў“.

Кажучы аб сваіх размовах з Эрыо і Мусоліні, Чэмбэрлен сцьвярдзіў, што яны вяліся „ў духу ідэалаў Лігі Народаў і давялі да поўнай згоды і паразуменьня паміж Англіяй, Францыяй і Італіяй. Але, дадаў міністар, гэтае паразуменьне ня было дасягнута коштам іншых дзяржаваў...

Тайныя размовы і іх вынікі, як сцьвярдзіў яшчэ раз міністар Англіі, былі вельмі карысныя для ўсіх, але... „яны шмат страцілі-б на сваей вартасьці, а мо‘ зрабіліся-б не магчымымі да зьдзейсьненьня, калі-б хто з учасьнікаў іх апублікаваў іх у-ва ўсіх дэталях“...

Аб „пратаколе“, апрацаваным Лігай Народаў, англ. міністар нічога сказаць ня можа, — аб гэтым ён зусім ня гутарыў ані з Эрыо, ані з Мусоліні, бо ён стараўся размаўляць аб тым, што злучае — у супольным інтарэсе — вялікія дзяржавы, а не аб тым, што іх дзеліць...

Перайшоўшы да справы Ягіпту, Чэмбэрлен заявіў, што ў гэтым канфлікце Англія павінна была „паказаць моцную руку“ і падчыркнуць усе тыя правы і прывілеі, якія яна захавала для сябе, абвяшчаючы „акт... незалежнасьці Ягіпту“... зьмяняць гэтыя „падставы незалежнасьці Ягіпту“ можна толькі... шляхам паразуменьня з Англіяй... Што-ж датычыць справы навадненьня абшараў баваўнянай кампаніі ў Судане коштам Ягіпту, — дык міністар заявіў, што „толькі неразумныя людзі могуць думаць, быццам Англія можа пагражаць Ягіпту голадам (засухай), адводзячы ваду Ніла на гэтыя абшары“.

Урэшце, у справе „лісту Зіноўева“ міністар заявіў, што аўтарства Зіноўева сцьверджана, і ніякіх сумліваў быць ужо ня можа...

Орган англ. лібэралаў паведамляе, што ўрад выпрацаваў гэткія варункі „паразуменьня“ з Ягіптам:

---

*) вядомы сябра I Расейск. Думы, апрацаваўшы праект зямельн. рэформы кадэтаў.

1) Англія забясьпечывае сабе ўсе спосабы камунікацыі ў Ягіпце, якія патрэбны для ангійскіх інтарэсаў;

2) Ангійскія войскі выйдуць з Каіру і будуць разьмешчаны ўздоўж Суэцкага каналу; іх заменіць міжнародавая жандармэрыя;

3) Англія прымае на сябе... абарону Ягіпту і яго замежнага гандлю (?!);

4) паміж Англіяй і Ягіптам заключаецца абаронна — зачэпны саюз;

5) Англія атрымлівае ўпраўленьне Суданам (гэта заместа так-званага „кондомініўму“ — супольнага ўпраўленьня...).

Цяпер прынамся кожнаму ясна, што значыць у ангійскай мовы выражэньне: „незалежнасьць Ягіпту“.

У адказ на запытаньні паслоў, Чэмбэрлен заявіў, што здарэньні ў Марокко ня пройдуць бясьследна для Эўропы, бо перад усім у іх заінтарасавана Францыя. Але Англія, занятая (!) ў Ягіпце і Індыі, ня будзе ўмешывацца ў гэтую справу, а наадварот — будзе старацца, каб гэтая **мясцовая** справа не зрабілася міжнародавай.

Трэба сцьвярдзіць, што Англіі,—першая заўсёды і ўва ўсім,—і тут першая пачала ізноў карыстацца „дыпляматычнай мовай“ даваенных часоў.

Ангійская ўплывовая газэта „Таймс“ піша, што, з прычыны „няяснасьці палажэньня ў Нямеччыне, якая неяк неахвотна паддаецца кантролю і загадам кантрольнай камісіі, абяцаны ўрадам вывад ангійскіх войск з акупаваных абшараў Нямеччны ня можа быць зьдзейсьнены.

Як відаць, запраўды паміж Чэмбэрленам і Эрыо дасягнута поўнае паразуменьне.

Паварот у палітыцы індыйскіх незалежнікаў.

ПАТ паведамляе, што агульна - нацыянальны кангрэс (зьезд) індусаў прыняў аграмаднай большасьцю рэзалюцыю Гандзі (правадыр індускіх незалежнікаў), заклікаючы да часовага прыпыненья так-званае палітыкі „non cooperation“ — гэта значыць: адмовы ад супрацоўніцтва з ангійскімі ўладамі ў Індыі.

Гэтую адмову ад байкоту ангійскай улады ў Індыі можна лічыць вялікай маральнай перамогай Англіі. Але трэба памятаць, што індусы маюць у сваім краю свой парлямант (хаця трохі і штучна збудаваны), свой урад і г. д. А што робіць нагул ангійскі імпэрыялізм для культуры і багацьця краю, ня гледзячы на эксплёатацыю яго, аб гэтым ужо пісалася ў беларускай газэце.

Становішча Мусоліні.

Становішча ўжо ня толькі фашыстаў, але і самога Мусоліні пачало запраўды хістацца. Мусоліні яшчэ мог ігнараваць апазіцыю, пакуль яна была ў Сойме невялікая, хаця ў краі яе падтрымлівае ўжо зусім выразная большасьць народу. Але, калі ад яго ўласнай урадавай большасьці, прайшоўшай у Сойм па супольнаму сьпіску, пачалі аддзяляцца адна за аднэй усе нефашыстаўскія групы, тады Мусоліні пачаў „рабіць уступкі“. Але апошні ўдар, калі яго пакінуў сам стары, агульна шанаваны правадыр лібэралаў Джолітті, зусім вывеў з раўнавагі „караля фашыстаў“.

І вось цяпер апазіцыя ўжо зусім выразна жадае ня „рэформаў“ ад Мусоліні, але—адстаўкі Мусоліні.

Каб ратаваць палажэньне, Мусоліні ізноў кідаецца на штукі, якія ён рабіў паўтара года, апрацаваўшы новы выбарны закон. Нават той стары закон, які даў фашыстам дарма—пры дапамозе фашыстаў і тэрору—вялізарную большасьць у Сойме, бо папросту падараваў ім „дадатак“ у $^{2}/_{3}$ ўсіх мандатаў у парлямант, — цяпер і ён аказаўся нягодным. І Мусоліні апрацаваў такі новы выбарны закон, які касуе ўжо прапарцыянальныя выбары па сьпіскам, касуе ўсе гэныя „прэміі“ ці „дадаткі“ і ўводзіць галасаваньне па малых акругох па адным дэпутаце ад кожнага („аднамандатныя акругі), як гэта ёсьць у Англіі. Перамога кансэрватараў у Англіі і заахвоціла Мусоліні да новага экспэрымэнту ў „сваім“ краю. Проці новага закону, які бязумоўна лепшы за фашыстаўскі, аднак-жа высказалася ўся апазіцыя — якраз і толькі дзеля таго, што выпрацаваў яго і маніцца рабіць выбары той-жа Мусоліні, які разьлічае ў часе выбараў на вялікую дапамогу сваіх партыйных тэрорыстаў.

„Мусоліні—у адстаўку!“—вось лёзунг усё ўзрастаючае апазіцыі ў Італіі.

Што робіцца ў Албаніі.

Палажэньне ў Албаніі зрабілася вельмі крытычным. Паўстанцы забралі з бою амаль ня ўсе галоўныя месты краю. Урад уцёк у порт Валону, адкуль шле адчайныя тэлеграмы да вялікіх дзяржаў і да Лігі Народаў, молячы аб помачы і вінавацючы Югаславію ў аружнай дапамозе паўстанцам...

Пакуль-што ніводная з вялікіх дзяржаў — ані Англія, ані Італія—не ўмяшалася ў албанскую хатнюю вайну, але абедзьве паслалі сваі караблі ў албанскія парты і чакаюць на адпаведны мамэнт. Італія мае ўмову з Югаславіяй і можа чакае каб дасьпеў мамэнт... дзеля падзелу „краю сталага бязладзьдзя“, як даўно ўжо называюць Албанію.

У чым прычына гэтых дзіўных разрухаў? Які іх сацыяльна-палітычны грунт?

Прычына, як заўсёды, перад усім у няроўнасьці сярод насяленьня Албаніі—як сацыяльнай, так і іншай.

Поўнач краю насяляюць албанцы праваслаўныя, галава якіх, япіскап Фаннолі зьяўляецца і галавой сучаснага ўраду. На поўдні жывуць пераважна каталікі, а сярэдзіну займаюць магамэтане. Паміж гэтымі досьць цёмнымі „паствамі“ ўсіх трох цэркваў здаўна ўжо ішла барацьба, якую раздзьмухівалі суседзі, каб валадзець краем.

Але справа блутаецца яшчэ і затым, што каталікі і праваслаўныя — пераважна бедакі-сяляне, а магамэтане—у часы турэцкае ўлады — захапілі ўсю зямлю. Гэта—паны-абшарнікі („дукі“ — князі). І вось правадыр гэтых „дукаў“, прэм'ер былога ўраду Ахмэт-бэй-Зогу, за грошы багатыроў-абшарнікаў і, як цьвердзіць урад праваслаўна-каталіцкай Югаславіі — з'арганізаваў „паўстаньне“, каб скампрамітаваць урад і захапіць уладу, аддаўшы ізноў панаваньне над Албаніяй у рукі мусульман-жорсткіх абшарнікаў.

Час „паўстаньня“ прысьпеў дзеля таго, што 20 сьнежня мелі адбыцца выбары да албанскага Сойму, дык Зогу хацеў, захапіўшы ўладу, сам правясьці выбары. Ясна, што ўсе сымпатыі аграмаднай большасьці насяленьня—на старане ўраду, бо яго падтрымліваюць ня толькі сяляне-праваслаўныя і каталікі, але і мусульманская бедната. І вось—толькі на гэтым рэальным грунце можна зразумець усю агіду тэй міжнародавай інтрыгі, у якую папаў няшчасны край — у сучасны мамэнт наступленьня рэакцыі.—Бо-ж ня толькі мусалінеўская Італія, але і праваслаўная Сэрбія рэакцыйнага Пашыча падтрымліваюць „паўстаньне“ албанскіх дукаў-абшарнікаў,—каб ізноў аддаць у іх рукі панаваньне над хрысьціянамі—сялянамі, а мо' і дзеля таго, каб, зусім скампрамітаваўшы ня толькі ўрад, але — і самую незалежнасьць краю, дабіцца ад Англіі і Францыі „мандатаў„ на... падзел Албанскага народу.

Ясна з усяго і тое, якая байка — „падтрыманьне ці „падпал“ албанскай „рэвалюцыі“ бальшавікамі!..

Можна запраўды-ж зразумець, што памагаць абшарнікам душыць сялянскую бядоту Комінтэрн ня будзе.

Сэрбскі кароль у Парыжу.

Кароль Югаславіі раптам прыехаў у Парыж.

Пішуць газэты, што гэты прыезд мае сувязь з плянам Пашыча прыняць учасьце ў агульным „антыбальшавіцкім фронце“... А можа гэты візыт мае на мэце падгатаваць тыя ці іншыя „крокі“ сэрбскага ўраду ў албанскім пытаньні?..

У Югаславіі.

У партыі харвацкіх незалежнікаў (Радіча) зрабіўся раскол... 22 дэпутаты выйшлі з соймавага клюбу і на выбарах маюць выступаць самастойна. З Белграду пішуць, што прычына расколу — зносіны Радіча з Масквой, дзеля якіх кампраміталася ўся партыя і якія выклікалі страшэнны тэрор ураду Пашыча на ўсіх дзеячоў партыі.

Арышты камуністаў у Румыніі.

26.XII — у часе аблаваў па ўсей Румыніі, а перад усім у Бэсарабіі, — паліцыя арыштавала больш за 400 камуністаў, быццам сяброў тэрорыстычных арганізацыяў, падтрымліваючых сувязь з СССР.

Дэклярацыя новага эстонскага ўраду.

Прэм'ер новага эстонскага габінэту, Яксон, зрабіў у парляманце вельмі цікавую праграмную дэклярацыю, у якой заявіў, што першай задачай ураду будзе ўмацаваньне ўнутранае і вонкавае бясьпечнасьці дзяржавы. Дзеля таго трэба перад усім палепшыць матар'яльны стан арміі, пашырыць кадры паліцыі і чым хутчэй арганізаваць міліцыю. У галіне вонкавай палітыкі ўрад будзе імкнуцца да таго, каб пашырыць у мэтах міру—эстонска-латвійскі саюз на ўсе балтыцкія дзяржавы, уключаючы ў яго і Польшчу (з Літвой?!).

Чорныя госьці ў Маскве.

У Маскву прыехала дэлегацыя ад нэграў з розных афрыканскіх калёніяў. Радавыя ўлады зрабілі дэлегацыі гарачы прыём. У прамовах правадыры радаў заклікалі каляровых людзей да вострай барацьбы проці панаваньня над імі белых „прыраджоных гаспадароў“.

Новыя паражэньні гішпанцаў у Марокко.

Афіцыяльнае паведамленьне гішпанскага камандаваньня гаворыць аб новых паражэньнях арміі дэ-Рывэры ў Марокко. — У ўсходняй частцы краю паўстанцамі разьбіта цэлая калённа гішпан. войскаў пад камандай генар. Саро. Некалькі тысячаў узяты ў палон разам з генаралам. Рэшта палягла.

Аб чым пішуць.

Голас праўды.

Усе тыя беларускія народныя жальбы, якія пераказуе наша прэса і абвяшчаюць усяму сьвету з соймавае трыбуны нашы дэпутаты,—старана, зацікаўленая ў тым, каб затушаваць цёмныя бакі польскае палітыкі ў Заходняй Беларусі, абвяшчае ці то проста нязгоднымі з праўдай, ці пусканымі і раздзьмуханымі „моднымі“ бальшавікамі. Вось-жа мы падаем тут голас, якога хіба ані ў „антыпаньствовасьці“, ані ў „варожасьці да польшчыны“ западозрыць нельга: гэта — голас кобрынскага абшарніка, Язэпа Баньковскага, надрукаваны ў галоўным органе польскае эндэцкае партыі „Gaz. Warsz.“

Вось, што піша п. Банькоўскі ў № 345 „Gaz. Warsz.“ і чародным у стацьці пад загалоўкам: „Z życia Kresów wschodnich“.

Перад усім аўтар стаўляе пытаньне: як магло стацца, што беларускае насяленьне

> „ня раз тужліва ўспамінае часы жыцьця ў этапных і прыфрантовых адрэзках нямецкае акупацыі?“

ня ўзіраючыся на тое, што

> „гэта былі часы, калі яго (гэтае насяленьне) бязьлітасна і груба абдзіралі на карысьць вялікае нямецкае айчыны“.

Аўтар дае на гэта вось які адказ:

> „Першым падставовым варункам пашаны да ўлады павінна быць пасьледавальнасьць і сьвядомасьць мэты ў пастунаньні яе, — чаго, на жаль, аб нашых крэсавых упраўленьні нельга сказаць“.

Адзначыўшы далей факт, што польская сыстэма ўпраўленьня зьмянялася ажно тры разы (у Віленшчыне — чатыры!), п. Банькоўскі кажа:

> „Пры перамене кожнае сыстэмы ўпраўленьня адбывалася, як правіла, перамена людзей на службовых становішчах, якія, мала або і зусім ня ведаючы тутэйшых адносінаў, рабілі экспэрымэнты, выдавалі невыпаўнімыя загады, а які вынік? Сягоньня **на Крэсах няма ніводнага чалавека, не выключаючы і найвышэйшых дзяржаўных урадоўцаў, якога нельга было-бы пацягнуць да адказнасьці** за парушэньне законаў і правілаў—ці то абязываючага расейскага сабраньня законаў, ці загадаў цывільнага камісара, прыфрантовага каманданта, ці прыказаў ваяводы або старасты, якіх у некаторых паветах бывае па колькідзесят на год.

Далей аўтар дае прыклады таго, як улада карае насяленьне за ўжываньне скасаваных старых расейскіх мераў, а сама „сьпісывае зямлю ў *дзесяцінах*, зьбірае з народу збожжа на гміну ў *пудах*“ і г. д.; як учасе, калі народ сядзеў у зямлянках, выдаваліся загады аб нейкіх „накрыўках“ да студняў, ад якіх загнівалася і заражалася вада; як

> „у краю, зьнішчаным вайной, дзе народ з трудом разжыўся на калёсы, якія прадстаўляюць зьлепленую зьбераніну астаткаў вазоў, ужываных паміж Рэйнам і Ўладывастокам,— у краю, дзе нярэдка конь тонець у балоце на грунтавой дарозе,—дзеля кансэрвацыі дарог выдаюцца загады аб абавязковай шырыні каляіны“...

Аўтар перакананы, што

> „без натхненьня дзяржаўных урадоўцаў ідэяй, што **яны істнуюць на тое, каб служыць народу і паказваць яму дарогу да палягчэньня жыцьця**“,

не паможа тутака

> „ніякое будаваньне дамоў для ўрадоўцаў, ані павялічэньне пэнсіі крэсавым чыноўнікам, дый паказваная вонкавая старана магутнасьці дзяржавы дарогай надзвычайнае ўрачыстасьці пры прыезьдзе міністраў, стаўляньне пры кожнай нагодзе трыумфальных брамаў, экіпажы паноў старостаў — не паслужаць дзеля аб'яднаньня крэсавага насяленьня з мэтраполіяй“ (Польшчай).

Як жаль, што газэта, якая зьмясьціла гэтую стацьцю паляка з Заходняе Беларусі, сама глядзіць на ўсё гэта зусім другімі вачыма, чым гэты „вядомы дзеяч і крэсавы абшарнік“! Бо-ж у № 351 „Gaz. Warsz.“ даводзіць, што ня Польшча істнуе для народу — нават польскага, а як-раз наадварот: народ істнуе дзеля Польшчы! Дык дзе ўжо тут гаварыць аб „натыханьні“ ўрадоўцаў ідэяй служэньня народу...

ХРОНІКА.

ЧАРОДНАЯ КАНФІСКАЦЫЯ. По загаду камісара ўраду на м. Вільню, сканфіскавана аднаднёўка „Каляда". Прычына — надрукаваньне гэткіх стацей: 1) На рубяжы (агляд палажэньня беларусаў пад Польшчай у 1924 годзе); 2) Толькі з бою! (крытыка палітыкі радавага ўраду ў адносінах да Беларусі); 3) Рух сярод каталікоў (перадрук з газ. „Krynica"); 4) „Нясьмелы віхор" (крытычная стацьця аб паэтычнай творчасьці Ул. Жылкі); 5) карэспандэнцыя з Ярэміцкае гміны, Навагрудзкага пав., пад загалоўкам: „Нас скубуць, а самі крычаць гвалт".

Да арышту рэдактара Войціка. У „Dz. Wil." з 18-га г. м. змешчана заметка аб „самавольным выданьні беларускай часопісі", № 34 „Сялянскай Праўды", паміма яе закрыцьця ўладамі.

На жаль „Dz. Wil." кепска быў паінфармаваны, бо, калі гаварыць аб „самавольным" выданьні, то гэтаксама самавольна былі выпушчаны і №№ 32 і 33.

Справа ў тым, што, хаця канфіската № 21 „Сял. Праўды" і „zawieszenie" яе было зацьверджана 9/XII паведамленьне аб гэтым ад Камісара Ураду рэдакцыя атрымала толькі 16/XII а 3-яй гадзіне 25 мінут вечара, ужо пасьля заарыштаваньня рэдактара, і калі № 34 быў надрукаваны і пасланы ў цэнзуру.

Дзеля чаго пастанова Гаспадарчай Рады Суда была праз цэлы тыдзень скрыта—ведаць трудна.

Ці ня дзеля таго, каб „Dz. Wil." мог цешыцца гэткай нячуванай „самаволяй" беларусаў?..

Водгукі валэйшаўскага зьезду. Як высьняюць учасьнікі зьезду вучыцялёў, скліканага так-званай „Прасьветай", запраўдных вучыцялёў прыехала каля 35, віленскіх настаўнікаў, якія першага-ж дня пакінулі зьезд, было 15, — а звыш 30 учасьнікаў зьезду былі людзі, нічога з вучыцельствам супольнага ня меўшыя, у тым ліку Валэйша, „доктар" (дый то самазваны!) Паўлюкевіч, „палкоўнік" Канапацкі, Більдзюкевіч, Шышков, Кабычкін, Пінчук, Салавей, Фёдараў, Шурпа і г. д.—з іх жонамі і сваякамі.

Заклікалі на зьезд розна. Іншым казалі, каб ехалі ў Вільню, бо тут будуць курсы і зара дадуць школу. Якое-ж было расчараваньне, калі ні таго ні другога не аказалася...

За прыезд плацілі грошы—іншым да 100 злот.

На зьезьдзе вядомы Косьцевіч, выгнаны з Касы Хворых за растрату грошы, заявіў, што „вясной беларускія паслы з камуністамі будуць рабіць паўстаньне проці Польшчы" і перасьцерагаў перад гэтым вучыцялёў. Цікава, з якіх крыніц п. Косьцевіч мае гэткія ведамасьці?

Як прадбачыла „Сял. Праўда", зьезд вёўся па „аляксюкоўскаму мэтаду": вучыцялёў, якіх лічылі больш сьвядомымі, зусім не дапускалі да голасу. Наагул, арудавала ўся старая аляксюкоўская кампанія.

Пасьля зьезду вучыцялёў павялі на выпіўку ў рэстаран, дзе не абыйшлося без скандалаў. Вучыцялі, зразумеўшыя ў часе зьезду, што іх выклікалі толькі дзеля „палітыкі", а не тварыць школы ў роднай мове, былі ў дужа прыгнечаным настрою. Але тут высьнілася пікантная справа: за сталом адна вучыцелька ў асобе горадзенскага „актывіста" Шурпы апазнала агента дэфэнзывы, які чатыры гады назад зьнімаў з яе дапрос. Гэта вельмі ўзбурыла больш чэсных вучыцялёў. Адзін пачаў шукаць Паўлюкевіча, крычучы, што яго паб'е. Другія з гараччу казалі, што прадаліся здраднікам за чарку гарэлкі...

У Праваслаўна-Польскай Духоўн. Сэмінарыі. Факт нядаўнае забароны чытаньня беларускіх газэт і кніжак ужо паказуе, які „дух" стараецца ўвясьці адміністрацыя Сэмінарыі. „Дух" гэты перадаецца і сэмінарыстам, аб чым сьведчыць такі факт.

6-га сьнежня г. г. вучань Віл. Бел. Гімназіі стаяў на карыдоры Гімназіі, трымаючы ў руках газэту „Сялянскую Праўду". Гэтым часам падыйшоў, як здаецца, ня зусім цьвярозы сэмінарыст VII кл., Л. Малафееў і, вырваўшы газэту, пачаў яе рваць і таптаць, кажучы:

—„Я табе пакажу чытаць „Сялянскую Праўду"!..

На пытаньне вучня: чаго ён хоча? Малафееў ударыў яго з усяго размаху ў грудзі і ўцёк.

Характарная праява дзеля будучых „айцоў духоўных".

„Вывозяць Вільню". Пад такім загалоўкам „Słowo" падала трывожную вестку аб пастанове ўлады вывезьці з Вільні ў Кракаў бактэрыялягічную станцыю пры аддзеле земляробства і вэтэрынарыі. На шчасьце, паднятая трывога прыпыніла вываз гэтае неабходнае для места ўстановы.

Тут гожа прыпомніць, што ня першая гэта спроба вывазіць краёвую маемасьць у этнаграфічную Польшчу. Так, з існаваўшае ў Лошы, пад Вільняй, вялізарнае электрычнае станцыі, пабудаванае немцамі і даваўшае на фронце так для драцяных загарадзей, вывезены ў Варшаву ўсе машыны, а тымчасам Вільня ня мае магчымасьці асьвятляць што-дзень усе часьці места.

Каталёг беларускіх кніжак. Ад 1921 году не выдаваліся сыстэматычныя каталёгі беларускіх кніжак, дык гэтак трудна было даведацца, якія кніжкі ёсьць у прадажы. Вось-жа Бел. Выдав. Т-ва выпусьціла перад самымі Калядамі каталёг тых кніжак, якія выйшлі ў працягу 1922, 23 і 24 годоў. Сумесна з даўнейшымі каталёгамі гэты новы каталёг папоўніць нястачу гэткага выданьня і, пэўнеж, дапаможа беларускаму грамадзянству рабіць сьвядомы выбар пры закупцы кніжак у роднай мове.

Падзяка. Беларускае Навуковае Т-ва выказвае сваю падзяку за ахяраваныя для музэю імені Ів. Луцкевіча рэчы: 1) Антону Сецько з фальварку Адрыванжа, Валож. пав. — за мадалік і срэбную манэту; 2) Алёне Сакаловай з Вільні — за народную тканіну.

Шукаюць радні. Апыніўшыяся ў Кітаі беларусы, з Магілёўшчыны, шукаюць сваю радню: Марыю Іванаўну, Хвёдара, Васіля, Ягора і Алёну Закалінскіх з Магілёўшчыны, Чэрыкаўскага павету, Беліцкай вол., фальв. Шаеўка; і Ганна Гусакоўскую з Магілёва (Віленская вул., Жырны пер.).

Хто ведаў, дзе вышэй пералічаныя асобы знаходзяцца, няхай піша па адрасу:

China—Tientzin. Nakir Customs, M-r Salit, для В. Закалінскага.

Юбілей Ус. Ігнатоўскага.

Той магутны масавы беларускі рух, які з народу-раба зрабіў на нашых вачох сьвядомага гаспадара сваей зямлі і тварца самастойнае культуры і дзяржаўнасьці, засланяе сабой маленечкую, няўзначную цяпер крынічку, з якое ён пачаўся 20—30 гадоў назад. І толькі гісторыкі беларускага нацыянальнага Адраджэньня раскапаюць некалі гэтую недалёкую, але ўжо прызабытую мінуўшчыну, вынайдуць імёны першых сяўбітаў адраджэнскае ідэі, напішуць іх біяграфіі і дадуць належную ацэнку іх працы і заслуг прад сваім народам.

Мала асталося жывых пачынальнікаў гэтага руху. І тыя, што жывуць, працуюць і далей у радох байцоў за беларускі народ, нічым не выдзяляючыся спасярод новых, маладых таварышоў працы. Дык, бачучы іх пры штодзеннай рабоце, грамадзянства й ня пытаецца, калі, скуль прыйшлі яны да гэтае работы, які іх „ідэйны стаж", хоць іншыя з іх маюць за сабой дзесяткі гадоў служэньня беларускай ідэі.

У Менску гэтымі днямі беларускае грамадзянства першы раз маніцца адзначыць такі „ідэйны стаж" аднаго з найбольш выдатных дзеячоў Усходняе Беларусі, Усевалада Ігнатоўскага: тамака будуць спраўляць 20-гадовы юбілей яго палітычнае — рэвалюцыйнае працы і 15-гадовы — культурнае.

Значная часьць яго палітычнае працы прыпадае на час студэнцтва ў Пецярбурзе, пасьля ў Саратаўшчыне, ды — у ссылцы. Вільня-ж ведае яго культурную працу, якую ён распачаў на віленскім грунце, дзе ў 1905-6 г. г. Ігнатаўскі першы раз сустрэўся і пазнаёўся з Беларускай Сацыялістычнай Грамадой, пачуў сябе беларусам і—як раней для агульнарасейскага, так з таго часу працаваў для беларускага рэвалюцыйнага і адраджэнскага руху. Ведаем мы яго працу на беларускім грунце і ў Дорпаце, дзе ён канчаў навукі і арганізоўваў беларускую моладзь, і—пасьля скончэньня ўнівэрсытэту—як настаўніка прыватнае гімназіі ў Вільні, ды вучыцельскага інстытуту ў Менску, ператворанага ў Пэдагагічны інстытут.

Калі стварылася Радавая Беларусь, Ігнатоўскі заняў у ёй выдатнае месца, як народны камісар земляробства, а пасьля—як нар. кам. асьветы. На апошнім становішчы ён найбольш і заслужыўся беларускай справе: стварэньне беларускіх школаў у Б. С. Р. Р.—гэта, пераважна, вынік яго рупнасьці і энэргіі, з якой ён пайшоў на барацьбу з астачай у школьніцтве царска-маскоўскіх уплываў.

Займаючы высокае і адказнае становішча ў Бел. Кам. Партыі і ў урадзе Б. С. Р. Р., Ігнатоўскі вядзе і чыста навуковую працу, як прафэсар гісторыі Беларусі ў Бел. Дзярж. Унівэрсытэце, чытаючы свае лекцыі пабеларуску і выпускаючы іх у асобных кніжках. **І. М.**

Карэспандэнцыі.

Танны дастаўшчык.

(З Навагрудчыны).

У каго не папытайся, як яму жывецца, дык кажды гаворыць, што куды горш, як да вайны (хаця тады над усімі моцна сядзеў цар, а цяпер дэмакратычная рэспубліка). Наймацней-жа пільнуюць мужыка, каб ён ня быў без работы. Мужык адбывай павіннасьць, едзь у падводы для ўрадавых чыноўнікаў і на'т ...прыватным асобам. Мо хто не паверыць, што мужыкі адбываюць прыватным людзям дармавы абоз, дык я прывяду тут выпадак, які могуць пацьвярдзіць аж 9 падводчыкаў, з вёскі Даўгінава.

Пачуўшы, што хутка будзе зьмяняцца ў Турцу паліцыя, адзін паліцыянт, Аляксандровіч (ці Аляксандроўскі, ведаю толькі добра, што на яго казалі ўсе „татарын") дзеля таго, каб заставіць па сабе памятку, ці мо' так, каб зрабіць прыемнасьць аднаму чалавечку, даў запіску солтысу вёскі Даўгінава, каб ён выслаў 9 падвод у лес па дровы для пастарунку. Солтыс выпаўніў яго прыказаньне спаўна.

Але як-жа зьдзівіліся падводчыкі, калі ім было прыказана ськідаць дровы не на пастарунку, а не даяжджаючы да рынку (дзе месціцца пастарунак)—у пекарні аднаго жыда. Калі заднія падводчыкі пачалі крычаць, што трэба ехаць далей, дык паліцыянт гэты сказаў, што дровы павінны ськідаць тут, дзе ён прыказвае. Ведама, прыказы трэба спаўняць, дык хоць і пагаварылі між сабой, што гэта проці закону, але мусілі ськідаць дровы. Пасьля ўжо, як выехала з Турца гэтая паліцыя, дык стала ведама, што тыя дровы былі прададзены паліц. Аляксандровічам за 40 мільёнаў ці злотых, бо паўсажня дроў каштуюць у лесе 12½ злотых, а прывязьці балотнаю дарогаю 20 вёрст гэтаксама нешта каштуець. Але паліцыянту нічога гэтыя дровы не каштавалі, бо для паліцыі лес выдаў дроў дарэмна, а падводы мужыцкія.

Дык вот, як у нас танна дастаўляюцца п. Аляксандровічам дровы, але, дзякаваць Богу, яго ўжо няма ў Турцы, а то дык і падвод-бы не хапіла, пакуль-бы ён усім мястачковым дроў даставіў. **В. Підалкевіч.**

Завуць, а пасьля, штрафуюць.

(З Дунілаўшчыны).

Нас, радзіўшыхся ў 1897 годзе, пазвалі на вучэньне: паганялі, пакруцілі, як ім захацелася, і адпусьцілі дамоў, запісаўшы ў запас.

Есьць закон, па каторым сем'і рэзэрвістаў атрымліваюць дапамогу — засілак за той час, у каторым іх карміцелі — рэзэрвісты адбываюць вучэньне, а мая сям'я падыходзе да гэнага закону, дык я і пачаў дабівацца дапамогі.

Клапаціўся 5 дзён, — абіваў парогі розных установ і „дабіўся"... У гміне сказалі, што дастану, дык я і пайшоў ждаць засілку і жду да сёньняшняга дня.

Пасьля вучэньня — 24.VIII с. г. пазвалі на камісію (пры вучэньні ня было часу), куды мы і ставіліся.

Ня маючы грошы, а атрымаўшы „karty powołania", у каторых значыліся суровыя кары за няяўку, і маючы кароткі тэрмін, мы ехалі бяз білетаў.

За бясплатны праезд цягніком, на нас сьпісалі пратакол, і 11 лістапада адбыўся суд: нас абвінавачывалі па 138, 139 і 393 арт. К. К. і, бяз ніякіх адгаворак, засудзілі каждага, ехаўшага на камісію па іх трэбаваньню: у чатыры разы даражэй вартасьці білету ды судовыя, працэнты і мала таго, ад 20—100 злотых штрафу.

Што-б было, каб пазвалі ў Варшаву? Тады прапаў чалавек!.. Прышлося-б прадаць апошнія манаткі.

Рэзэрвіст.

Зрабіць, зрабілі, а грошы няма!

(М. Глыбокае, Дзісьненскага пав.).

Войт нашае гміны, п. Гінтовт, і гмінная рада пад умову здалі рамонт гміннага памяшчэньня падрадчыку Марку Вайцяхоўскаму.

Падрадчык наняў рабочых, і праца пайшла, хоць не на доўга, бо работнікі, папрацаваўшы тры тыдні і пабачыўшы, што грошы не даюць, забралі ў падрадчыка струмант і выехалі ў Маладэчыну.

Тагды падрадчык наняў другіх рабочых, але тыя, даведаўшыся, што падрадчык — махляр, дамагаліся заплаты і не працавалі-б, каб войт не запэўніў іх, што грошы не аддасьць падрадчыку, а выплаціць ім.

Рамонт зрабілі лепш, як трэба. А як пайшлі да войта па грошы, дык войт сказаў, што падрадчык грошы выбраў і прапіў.

Выйшла, што войт ашукаў нас, бо, каб ня войт, дык мы-б не працавалі.

За гэную работу ня выплацілі: Янку Пашковічу—45 зл., Валадзімеру Саўлічу—52 зл., П. Сівіцкаму—102 зл., А. Хахалку—47 зл., Рэдзьку Ю.—27 зл., Ул. Вайцяхоўскаму—89 зл., М. Рэдзько—53 зл., А. Гужонку—15 зл., Піскуновічу А.—18 зл., Гужонку Ал.—6 зл., Шылёнку—9 зл., Падлобнасу—9 зл. і двум хлапцом з вёскі Шуневічы па 20 зл.

Справа пайшла ў міравы суд, у Глыбокім.

Рабочы.

Замест сьвяточных візытаў.

Замест сьвяточных візытаў зложылі ахвяры на Беларускі Прытулак у Вільні гэткія асобы:

1)	дэпутат	Тарашкевіч	20 зл.
2)	„	Рак-Міхайлоўскі	20 „
3)	„	Ярэміч	20 „
4)	„	кс. Станкевіч	20 „
5)	„	Рагуля	20 „
6)	„	Мятла	20 „
7)	„	Валошын	20 „
8)	„	Аўсянік	20 „
9)	сэнатар	Уласаў	20 „
10)	„	Багдановіч	20 „
11)	„	Назарэўскі	20 „
12)	грам.	Р. Астроўскі	5 „
13)	грам.	А. Луцкевіч	5 „
		Усяго	230 зл.

Выдавец Антон Пракапеня.

Друкарня Н. Левін і Сын, Вільня, Нямецкая 22.